

VILNIAUS UNIVERSITETAS
KLASIKINĖS FILOLOGIJOS KATEDRA

Rusnė Kaselytė

Romos miesto vaizdai ir jų interpretacija Ovidijaus kūryboje

Bakalauro darbas

Darbo vadovė doc. dr. Audronė Kučinskienė

Vilnius 2022

Turinys

ĮVADAS	3
1. ROMA IKI TREMTIES	6
1.1 Rekomenduojamų vietų meilės paieškai sąrašas	6
1.1.1 Sąrašas vyrui	6
1.1.1.1 Portikai ir šventyklos	6
1.1.1.2 Teatras ir cirkas	12
1.1.2 Sąrašas moteriai	15
1.2 Ką sako objektai?	17
2. ROMA TREMTINIO AKIMIS	22
2.1 „Meilės meno“ gynyba	22
2.2 Bandymas „sugrįžti“ į Romą	24
2.2.1 <i>Fora Caesaris</i>	27
2.2.2 <i>Forum Romanum</i>	29
2.2.3 <i>Domus Augusti</i>	36
2.2.4 Viešosios bibliotekos	41
2.3 Matyti Romą „sielos akimis“	44
IŠVADOS	48
LITERATŪROS SĄRAŠAS	49
SANTRAUKA	52
PRIEDAI	53

Įvadas

Temos problemiškas. Augusto valdymo metu gyvenęs ir kūręs Ovidijus savo kūriniuose dažnai sėmėsi įkvėpimo iš Romos miesto. Ši tema matoma beveik visuose poeto kūriniuose, tiesa, ne visur vienodai išsamiai. Anot Tara S. Welch, Romą galima laikyti poeto tikrąja meile, nes jo kūryboje taip dažnai sutinkami Miesto vaizdai ir paminklai¹. Be to, jis galėjo būti Augusto inicijuotų miesto pokyčių liudytoju. Didžiausia problema iškyla tuomet, kai iki tol gerbiamas ir to meto visuomenėje skaitomas poetas buvo ištremtas į Romos imperijos pakraščius prie Juodosios jūros. Kyla klausimas, ar šis fizinės buveinės pokytis ir poeto asmeniniai išgyvenimai galėjo padaryti įtaką tam, kaip poetas vertina Romą. Mokslininkė Catharine Edwards teigia, jog romėnų rašytojai dažnai įveiklindavo jutiminę erdvę, kad galėtų ištirti praeities ir dabarties sąveiką². Miestas suteikiam tam ypatingai palankią terpę, nes jame natūraliai jungiasi ir pinasi praeities ir dabarties simboliai, sukurti sąmoningos žmonių veiklos. Žinoma, kad imperatorius Augustas ėmėsi plataus masto rekonstrukcijų bei naujų projektų įgyvendinimo³. Šie pokyčiai, anot Diane Favro, ilgainiui sujungė miesto peizažą į homogenišką konceptualią visumą, kaip būdą perteikti prasmę⁴. Dėl to kyla dar viena problema – kaip poetas vertina ir panaudoja Augusto laikų Romą savo kūryboje. Šios dvi problemos – Ovidijaus požiūris į imperatoriaus miestą ir fizinis bei laikinis nuotolis nuo jo – yra neatsiejamos viena nuo kitos, todėl bus nagrinėjamos kartu.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Svarbiausias tikslas yra apžvelgti ir ištirti, kaip atsiskleidžia skirtis tarp poeto iki tremties ir tremtyje parašytų kūrinių, pasitelkiant topografinę bei kultūrinę Romos vaizdų analizę, taip pat ištirti, kaip funkcionuoja miestovaizdis skirtinguose kūriniuose, bei kaip keičiasi poeto santykis su miestu. Kad būtų pasiektas šis tikslas, reikia atrinkti temai tinkamus naudoti kūriniuose pasitaikančius miesto vaizdus, rekonstruoti Ovidijaus patirto miesto urbanistines ypatybes bei kultūrinės konotacijas ir ištirti, kokių tikslų gali siekti poetas, pasirinkdamas tam tikrus objektus.

¹ Tara S. Welch, „Elegy and the Monuments“, in Barbara K. Gold, *A Companion to Roman Love Elegy*, Malden: Wiley-Blackwell, 2012, 103.

² Catharine Edwards, *Writing Rome: Textual Approaches to the City*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 28.

³ Welch, 212, 103.

⁴ Diane Favro, *The Urban Image of Augustan Rome*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 223.

Darbo objektas. Šiame darbe pasirinkti nagrinėti Ovidijaus kūryboje randami Romos miesto vaizdai. Darbo objektas nėra sukompiliuoti visų poeto kūryboje minimų miesto objektų sąrašas⁵, veikiau atrinkti svarbiausius ir iškalbingiausius epizodus, kurie geriausiai atskleidžia iškeltą problemą. Darbe analizuojami kūriniuose „Meilės elegijos“ (*Amores*) ir „Meilės menas“ (*Ars amatoria*) randami miesto vaizdai, pagrindu imant pastarojo kūrinio I-oje ir III-ioje knygoje aprašytus epizodus, kuriuose nurodomos tikslios Miesto vietos, erdvės ir objektai. Iš tremties kūrinių pasirinkta „Liūdesio elegijos“ (*Tristia*) ir „Laiškai iš Ponto“ (*Ex Ponto*). Kadangi gausesnė dalis Romos vaizdų aptinkama „Liūdesio elegijose“, pasirinkta imti aktualius temai epizodus iš šio kūrinio kaip analizės pagrindą. Poema „Metamorfozės“ (*Metamorphoses*) neįtraukiama, nes joje nėra pakankamai tikslų topografinių nuorodų. Kūrinys „Fastai“ (*Fasti*) buvo neįtrauktas, nes, nors jame gausu Romos miesto vaizdų, darbo apimtį ribojimai būtų sutrukdę atlikti išsamią analizę, taip pat šis kūrinys skiriasi nuo pasirinktųjų tuo, kad buvo parašytas stipriai veikiant tiesioginei Augusto įtakai, mat poema parašyta atliepiančią Augusto atnaujinto romėnų kalendoriaus pokyčius⁶. Mūsų nuomone, tokia įtaka paveikia kūrinyje aptinkamų Romos miesto erdvių bei objektų vaizdavimą, todėl nusipelnytų atskiro ir platesnio tyrimo.

Metodas ir darbo struktūra. Kūriniai nagrinėjami remiantis filologinės analizės principais. Siekiant aiškiau rekonstruoti vaizdus ir objektus, remiamasi topografinių ir kultūrinių žinytų suteikiama informacija. Bus pateikiamas autorės atliktas vertimas bei remiamasi lietuvišku „Liūdesio elegijų“ vertimu. Siekiant atskleisti tikslesnį vaizdą, pasirinkta versti proza.

Darbas suskirstytas į dvi dalis – „Roma iki tremties“ ir „Roma tremtinio akimis“. Tokia struktūra seka iš išsikeltos tikslas. Pirmasis skyrius išskaidytas pagal poeto pateikiamą vietų sąrašą vyrams ir moterims bei apibendrinimą. Antrasis skyrius išskaidytas pagal daugiausiai randamų Romos miesto vaizdų epizodus. Šioje dalyje remtasi ir anksčiau autorės atliktu tyrimu, kuris buvo pakeistas, praplėstas ir modifikuotas.

Tyrinėjimo istorija ir naudota literatūra. Ovidijus yra itin plačiai ir nuodugniai tyrinėtas autorius, tiek užsienyje, tiek Lietuvoje. Vis dėlto, mūsų žiniomis, Lietuvoje nėra atlikto Ovidijaus kūrybos tyrimo, remiantis šiuo darbu taikoma prieiga. Romos miesto įtaka

⁵ Ovidijaus kūryboje randamų visų minimų objektų sąrašą sudarė Anthony J. Boyle, *Ovid and the Monuments: a Poet's Rome*, Bendigo: Aural Publications, 2003. Visgi, šis šaltinis darbo autoriui nebuvo prieinamas, todėl negalime jo naudoti darbe.

⁶ Steven J. Green, „Playing with Marble: The Monuments of the Caesars in Ovid's "Fasti"“, *The Classical Quarterly* 54 (1), 2004, 224.

literatūrai buvo išsamiau tyrinėta užsienyje. Edwards veikale *Writing Rome: Textual Approaches to the City* (1996) nagrinėja romėnų autorių santykį su Miestu. Buvo remtasi šio veikalo skyriais apie Ovidijaus požiūrį į Romą, ypač skyriumi „The City of Exiles“, kuris suteikė medžiagos nagrinėti tremties įtaką. Favro veikalas *The Urban Image of Augustan Rome* (1998) suteikė išsamią studiją apie Romos miesto idėją ir miesto kaitą Augusto valdymo laikotarpiu. Šis tyrimas buvo naudingas suteikti kontekstą apie Augusto laiku vykdytus miesto urbanistinius bei socio-politinius pokyčius. Svarbus ir Nandini B. Pandey veikalas *The Poetics of Power in Augustan Rome: Latin Poetic Responses to Early Imperial Iconography* (2018) tiriantis, kaip į Augusto miesto politinę ikonografiją reagavo to amžiaus poetai. Darbas buvo itin naudingas analizuojant Ovidijaus atsaką į tokius Augusto pritaikytus miesto pokyčius. Be to, mūsų darbui itin svarbus ir Tara S. Welch straipsnis „Elegy and the Monuments“ (2012) bei Katharine Volk knygos *Ovid* (2010) skyrius „Rome“, kaip šaltiniai, suteikiantys svarbių įžvalgų apie Ovidijaus požiūrį į Romos objektus bei miestovaizdį. Kiti darbe naudoti autoriai fragmentiškai aptaria tik tam tikrus epizodus arba objektus, tačiau šie darbai itin naudingi atitinkamų objektų ar erdvių analizei.

Darbe remtasi šiais Ovidijaus kūrinių leidimais ir vertimais: „Meilės elegijų“ ir „Meilės meno“ leidimą parengusiu Rudolfus Ehwald (1907), „Liūdesio elegijų“ ir „Laiškų iš Ponto“ Arthur L. Wheeler (1939) leidimu. Be to, naudotas Eugenijos Ulčinaitės parengtas lietuviškas „Liūdesio elegijų“ vertimas (2016).

Atliekant topografinę ir kultūrinę analizę ypač naudingi buvo autoritetingiausi Romos archeologiniai gidai: Amanda Claridge *Rome: An Oxford Archaeological Guide* (1998), Filippo Coarelli *Rome and Environs: An Archaeological Guide* (2007) ir Lawrence Richardson Jr. topografinis žodynas *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome* (1992). Kultūrinio konteksto suteikimui remiamasi Dalios Dilytės *Senovės Romos kultūra* (2012).

1. Roma iki tremties

1.1 Rekomenduojamų vietų meilės paieškai sąrašas

1.1.1 Sąrašas vyrui

1.1.1.1 Portikai ir šventyklos

Erotodidaktinėje poemoje „Meilės menas“ poetas bene iškart išdėsto savo mokymo programą: 1) kaip surasti merginą; 2) kaip ją suvilioti ir 3) kaip išlaikyti meilės objektą. Daugiausiai Romos miesto objektų pastebima būtent pirmojoje dalyje, kadangi pirmiausia poetas imasi užduoties nurodyti, kur tinkamiausia ieškoti merginos. Prieš pradėdamas dėlioti vietų sąrašą, poetas prilygina merginos ieškojimą medžioklei⁷:

Scit bene venator, cervis ubi retia tendat,

Scit bene, qua frendens valle moretur aper;

Aucupibus noti frutices; qui sustinet hamos,

Novit quae multo pisce natentur aquae:

Tu quoque, materiam longo qui quaeris amori,

*Ante frequens quo sit disce puella loco*⁸ (Ov. Ars. 1. 45–50)

Palyginimas su medžiokle ne tik atlieka dekoratyvinę funkciją tekste, bet ir tarsi nurodo pagrindinį kriterijų, pagal kurį bus parinktos vietos, t. y. pagal tai, kur daugiausia „grobio“ – merginų. Dar tvirčiau ši mintis patvirtinama šiose eilutėse:

Tot tibi tamque dabit formosas Roma puellas,

*'Haec habet' ut dicas 'quicquid in orbe fuit.'*⁹ (Ov. Ars. 1. 55–56)

Matoma, jog kiekybės aspektas čia atsiskleidžia dar ryškiau (*tot*), tačiau poetas žengia dar vieną žingsnį. Čia galima pastebėti ir Romos personifikaciją, kuri tarsi pati leidžia (*dabit* <...> *Roma*)

⁷ Poetas nemažai kartų naudoja medžioklės metaforas kalbėdamas apie viliojimo meną. Keletas pavyzdžių, kaip naudojamos šios metaforos „Meilės mene“: *Sed tu praecipue curvis venare theatris* (Ov. Ars. 1.89); <...> *ubi retia ponas* (Ov. Ars. 1.263); *Posse capi; capies, tu modo tende plagas* (Ov. Ars. 1.270).

⁸ „Gera žino medžiotojas, kur elnėms tinklus ištiesti, / Gera žino, kokiam slėnyje šernas dantimis griėždamas delsia užsibūva; / Paukščių gaudytojams pažįstami krūmai; tas, kuris kabliukus laiko iškėlęs, / žino, kokiuose vandenyse daugiausiai žuvų plaukioja: / Ir tu, kuris ieškai ilgos meilės šaltinio, / sužinok pirmiau, kokioje vietoje dažnai mergelės būna.“ (Čia ir toliau, jei nenurodyta kitaip, citatų vertimai darbo autorės)

⁹ „Tiek daug ir tokių gražių mergelių tau Roma suteiks, / kad sakysi: „Visa, kas tik yra pasaulyje, Roma turi“.

bei paskatina rinktis gražiausias mergeles visame pasaulyje. Tokiu būdu, kaip poetui įkvėpimą suteikia Kupidonas, taip pati Roma tarsi atsiveria merginų medžioklei.

Poeto sąrašą pradeda portikų grupė. Pirmoji poemoje paminėta vieta, kurioje dera ieškoti merginų, yra Pompėjaus portikas (*porticus Pompeiana*):

Tu modo Pompeia lentus spatiare sub umbra,

*Cum sol Herculei terga leonis adit*¹⁰ (Ov. Ars. 1. 67–68)

Tiesa, čia naudojama metonimija – *Pompeia* <...> *umbra*, tačiau nekyla abejonių, kad galvoje turimas būtent portikas, prijungtas prie Pompėjaus teatro. Jis buvo restauruotas Augusto 32 m. pr. Kr.¹¹. Įsidėmėtinas ne tik šio portiko dydis, bet ir bendra atmosfera, mat portiko viduryje buvo suformuotas sodas su fontanais, o pats portikas buvo papuoštas meno kūriniais, kurie buvo susiję su Venera – hetairų¹² bei aktorių atvaizdais¹³. Tokia maloni ir įkvėpanti aplinka natūraliai traukė ir vietinius romiečius, o ypatingai merginas. Tai matome iš to, kad Pompėjaus portikas pastebimas jau ir Propercijaus elegijoje – *tu neque Pompeia spatiabere cultus in umbra*¹⁴ (Prop. 4.8. 75). Akivaizdu, jog Ovidijaus formuluotė Pompėjaus šešėliai (*Pompeia umbra*) tiesiogiai atkartoja Propercijų, tad galėtume teigti, kad jau tuo metu Pompėjaus portikas buvo pagarsėjęs, kaip erdvė, kuri traukia jaunuolius bei įsimylėjęlius¹⁵. Kaip ir kitos panašios paskirties Romos erdvės/statiniai, portikas traukė žmones dėl dviejų priežasčių. Viena vertus, tai buvo maloni pavėsinga vieta pasivaikščiojimams (*lentus spatiare sub umbra*), ištrūkus iš miesto spūsties ir triukšmo. Kita vertus, žmones traukė ir meno kūrinių gausa. Kaip pažymi Jane DeRose Evans, būtent specifinė skulptūrų grupė kėlė ypatingą moteriškosios lyties stebėtojų susidomėjimą, nepaisant jų išsilavinimo ir apsiskaitymo. Ji teigia, jog tuo metu, kai Pompėjaus teatras buvo dedikuotas, tokia dekoratyvinė grupė buvo unikali ypatybė, kuri sukėlė moteriškosios lyties stebėtojų susidomėjimą – ir mažiau išsilavinusių, ir skaičiusių moterų poečių ir komikų kūrybą¹⁶.

Poetas tęsia portikų sąrašą, paminėdamas Oktavijos portiką (*porticus Octaviae*):

Aut ubi muneribus nati sua munera mater

¹⁰ „Nagi, tu ramus pasivaikščiok po Pompėjaus šešėliais,/ kai saulė ant Heraklio liūto nugaros pakyla.“

¹¹ Amanda Claridge, *Rome: An Oxford Archaeological Guide*, Oxford: Oxford University Press, 1998, 239.

¹² DeRose Evans kelia hipotezę, jog tai galėjo būti komedijos herojų atvaizdai. Išsamiau: Jane DeRose Evans, „Prostitutes in the Portico of Pompey? A Reconsideration“, *Transactions of the American Philological Association*, 2009, 139(1), 123–145.

¹³ Filippo Coarelli, *Rome and Environs: An Archaeological Guide*, Los Angeles: University of California Press, 2007, 284.

¹⁴ „Ir pasidabinęs po Pompėjaus šešėliais nevaikštinėsi.“

¹⁵ Alison Keith, „Cityscaping in Propertius and the Elegists“, in Therese Fuhrer, Felix Mundt, Jan Stenge, *Cityscaping: Constructing and Modelling Images of the City*, Berlin, München, Boston: De Gruyter, 2015, 57.

¹⁶ DeRose Evans, 2009, 138.

*Addidit, externo marmore dives opus*¹⁷ (Ov. Ars. 1. 69–70)

Vėlgi, objektas nėra įvardijamas tiesiogiai, tačiau tai galima suprasti iš nurodomų giminystės ryšių (*muneribus nati sua munera mater/ Addidit*) – Augusto sesuo Oktavija buvo Marcelo motina, o Oktavijos portikas buvo šalimais Marcelo teatro. Teritorijoje pirmiau stovėjo portikas Metelo vardu (*porticus Metelli*), kuris buvo rekonstruotas Augusto maždaug 33-23 m.pr. Kr. ir buvo dedikuotas Oktavijai¹⁸, tuo metu ir buvo pakeistas pavadinimas. Augustas ir pats įvardiją šį portiką prie kitų jo rekonstruotų objektų savo kūrinyje *Res Gestae* (Aug. 38), be to, manoma, kad pati Oktavija savo lėšomis prisidėjo prie šio objekto rekonstrukcijos. Mūsų manymu, čia svarbiau tai, jog vienaip ar kitaip portikas yra susietas ne tik su imperatoriaus asmeniu, bet ir su jo seserimi. Įdomu paminėti, kad šiame portike buvo Grakchų motinos Kornelijos skulptūra – „pirmoji vieša moters skulptūra Romoje“¹⁹. Šis faktas ir būtent portiko asociacija su imperatoriškosios šeimos moterimi galėtų atliepti ir prieš tai minėto Pompėjaus portiko trauką būtent moterims. O tai dar kartą patvirtintų faktą, jog Ovidijus renkasi vietas pagal racionalų kiekybės kriterijų.

Portikų seriją tęsia dar vienas moters vardą turintis objektas – Livijos portikas (*porticus Liviae*):

Nec tibi vitetur quae, priscis sparsa tabellis,

*Porticus auctoris Livia nomen habet*²⁰ (Ov. Ars. 1. 71–72)

Šis portikas buvo pastatytas Augusto 15–7 m. pr. Kr. prabangaus namo, paveldėto iš Azinijaus Polijono²¹, vietoje ir buvo dedikuotas Livijai kaip sėkmingos santuokos pašlovinimas²². Čia matome, jog poetas pasirenka laikyti būtent Liviją šio portiko rėmėja (*porticus auctoris Livia nomen habet*). Prie portiko taip pat buvo sodai, kurie suteikė „Subūros gyventojams privačių sodų atitikmenį“²³. Taigi matome, jog ir šis portikas pasižymėjo malonia aplinka bei savita puošybine programa (*priscis sparsa tabellis*). Iš to matyti ir tematinis panašumas su prieš tai minėtais portikais. Taip pat, tai yra dar vienas objektas, kuris yra ypatingai susijęs su Augusto asmeniu. Žinoma, gan ironiška, jog poemoje, kurioje gausu patarimų, ne tik kaip suvilioti merginą ir išlaikyti ją, bet ir kaip elgtis su vedusiomis moterimis, minimas portikas, pagerbiantis imperatoriaus santuoką.

Portikų sąrašą užbaigia Danajidžių portikas (*porticus Danaidum*):

¹⁷ „Arba kur motina savas dovanas pridėjo prie sūnaus dovanų./ svetimšalio marmuro prašmatnų statinį.“

¹⁸ Coarelli, 2007, 271.

¹⁹ *Ibid.*, 272. Vis dėlto Livijus (Liv. II. 13. 11) liudija, kad Porsenos laikais Klelijai buvo pastatytas statula.

²⁰ „Tegu tavęs neišvengia Livijos portikas, senais paveikslais margas, turintis autorės vardą.“

²¹ Išsamesnė analizė, susijusi su šiuo objektu ir Livijos portiku bus tolimesniuose skyriuose.

²² Claridge, 1998, 339.

²³ *Ibid.*

Quaque parare necem miseris patruelibus ausae

*Belides et stricto stat ferus ense pater*²⁴ (Ov. Ars. 1. 73–74)

Šio objekto vardas siejamas su Danajidžių arba Belidžių (*Belides*) mitą, pasak kurio, Danajo dukterys, išskyrus vieną, nužudė savo pusbrolius, su kuriais turėjo susituokti, ir už tai buvo nubaustos pomirtiniame pasaulyje nešti vandenį kiauruose induose. Portikas su tokia puošybine programa stovėjo prie Palatino Apolono šventyklos (*templum Appolinis*) ir buvo inauguruotas 26–24 m. pr. Kr.²⁵. Iš visų minėtų objektų šis tikriausiai labiausiai asocijuojamas su Augustu, kadangi buvo Augusto namų (*domus Augusti*) komplekso dalis. Manoma, jog portikas buvo papuoštas šia tematika dėl to, jog galėjo „atspindėti Augusto pergalę Akcijaus mūšyje prieš barbarų, ypač rytiečių, pajėgas“²⁶. Įdomu, kad šis portikas Ovidijaus kūryboje minimas ne pirmą kartą. Ankstesniame kūrinyje „Meilės elegijos“ subjektas sutinka merginą, vaikštančią būtent šiame portike, ir užmezga kontaktą:

Hesterna vidi spatiantem luce puellam

*Illa, quae Danai porticus agmen habet*²⁷ (Ov. Am. 2.2. 3–4)

Čia portiko apibūdinimas yra pozityvesnis nei Ars 1. 73–74, kur piešiamas gan bauginantis vaizdas: pasmerktieji pusbroliai (*miseris patruelibus*), griežtas tėvas su iškeltu kardų (*stricto stat ferus ense pater*). Kitaip tariant, „karingoji minia, prastai tinkanti skatinti meilės nuotykius“²⁸. Taigi, kol kas iš paminėtų objektų, šis išsiskiria savo dekoratyvinės grupės tematika, kadangi vaizduoja nubaustas moteris.

Portikai, kaip objektų grupė, tinkanti meilės paieškoms, minimi dar kartą šiek tiek tolimesnėse „Meilės meno“ pirmosios knygos eilutėse:

Seu pedibus vacuis illi spatiosa teretur

Porticus, hic socias tu quoque iunge moras:

Et modo praecedas facito, modo terga sequaris,

Et modo festines, et modo lentus eas:

Nec tibi de mediis aliquot transire columnas

*Sit pudor, aut lateri continuasse latus.*²⁹ (Ov. Ars. 1. 491–496)

²⁴ „Ir ten, kur išdrįsusios Belidės ruošė pražūtį pasmerktiesiems pusbroliams/ ir stovi žiaurusis tėvas ištrauktų kardų.“

²⁵ Claridge, 1998, 143.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ „Vakar pamačiau mergelę, vaikštinėjančią ten,/ kur Danajo būrį portikas laiko.“

²⁸ Keith, 2015, 56.

²⁹ „Arba jei tuščiais žingsniais ji erdvę portiką mindo,/ čia ir tu draugišku neskubrumu prisijunk:/ surask priežastį tai priekyje eiti, tai iš nugaros sek,/ tai paskubėk, tai lėtai eik,/ ir tegul nebūna gėda tau tarp kolonų vidurio praeiti/ ar šoną šonu priliesti.“

Galima pastebėti skirtumą nuo pradžioje paminėto epizodo, kuriame pateikiamas objektų sąrašas, mat čia portikai jau nebeišskiriami, bet apie juos kalbama bendrai kaip tam tikras urbanistines erdves, pasitarnaujančias įsimylėjėliams. Vėl pabrėžiami struktūriniai portikų privalumai ir grįžtama prie lėto pasivaikščiojimo motyvo – *seu pedibus vacuis illi spatiosa teretur/porticus*. Be to, kalbama, kaip šią erdvę galima pritaikyti savo tikslams, t. y. pati erdvė yra ne tik miesto erdvė, bet būtent elegijos vyksmo erdvė. Poetas skatina aktyviai išnaudoti portikų teikiamus privalumus: eiti iš priekio, sekti iš paskos, keisti ėjimo tempą, praeiti tarp kolonų. Matoma, jog būtent esminė portikų charakteristika padeda poetui pateikti Romą kaip natūralią aplinką meilės paieškai³⁰.

Kitas statinys, atsidūręs Ovidijaus sąrašė tarp Romos vietų, tinkamų surasti meilės partnerę, yra Isidės šventykla:

Nec fuge linigeræ Memphitica templa iuvencae:

*Multas illa facit, quod fuit ipsa Iovi*³¹ (Ov. Ars. 1. 77–78)

Tai yra dar vienas objektas, pristatomas per mitą – kalbama apie karve paverstą Jupiterio mylimąją Ijo, kuri galiausiai pateko į Egiptą (todėl *Memphitica templa*), kur buvo pradėta garbinti deivės Isidės pavidalu. Šventykla stovėjo ryčiau nuo Septos (*Saepta*) ir manoma, kad buvo pradėta 43 m. pr. Kr.³². Cituotose eilutėse krenta į akis, kad Ovidijus užsimena apie tai, kas galėjo vykti šioje šventykloje – *multas illa facit, quod fuit ipsa Iovi*, t. y. galbūt ši šventykla garsėjo slaptais susitikimais. Tokią mintį patvirtintų ir viena eilutė iš „Meilės elegijų“: *nec tu, linigeram fieri quid possit ad Isim,/ quæsieris*³³ (Ov. Am. 2.2.25). Abiejose eilutėse su tam tikromis užuominomis kalbama apie veiklas, kurios nukrypsta nuo tradicinio viešojo gyvenimo moralės normų, tad tikriausiai nenuostabu, kad Ovidijus pasirenka įtraukti šią šventyklą į sąrašą vietų, kuriose galima sutikti merginų.

Toliau kalbėdamas apie vietas, kur vyrai gali sutikti savo meilės objektą, Ovidijus mini forumus:

Et fora conveniunt (quis credere possit?) amori:

Flammaque in arguto saepe reperta foro:

Subdita qua Veneris facto de marmore templo

*Appias expressis aëra pulsant aquis*³⁴ (Ov. Ars. 1. 79–81)

³⁰ Edwards, 1996, 24.

³¹ „Nevenk linu pasidabinusios memfiškos telyčios:/ daugelį ji paverčia tuo, kas pati buvo Jupiteriui.“

³² Claridge, 1998, 202.

³³ „Nei klausk, kas galėtų atsitikti pas linu pasidabinusią Isidę.“

³⁴ „Net ir forumai tinka meilės paieškai (kas galėtų patikėti?):/ aistra dažnai randama triukšmingoje aikštėje./ Kur iš po Veneros šventyklos, iš marmuro pastatytos,/ tekantys Apijaus vandenys išsiveržę oran trykšta.“

Pirmiausia yra paminimi forumai apskritai, tačiau matome, kad galiausiai Ovidijus pasirenka išskirti vieną forumą. Kuris tai forumas, galima suprasti iš to, jog minimas Apijaus šaltinis (*Appias expressis aëra pulsat aquis*). Yra žinoma, kad fontanas su Apijadžių skulptūromis³⁵ buvo įrengtas Julijaus forume (*forum Iulii*) šalia Veneros Pramotės šventyklos (*templum Veneri Genetricis*). Pirmojo iš imperatoriškųjų forumų projektas buvo inicijuotas apie 54 m. pr. Kr., o dedikuotas Julijaus Cezario 46 m. pr. Kr., tačiau galutinai užbaigtas tik Oktavijano 29 m. pr. Kr.³⁶. Įprastai forumai siejami su religinio, socialinio ir politinio gyvenimo veiklomis, tad atrodytų kaip ne visiškai tinkama vieta aktyviai merginų paieškai – tai pastebi ir Ovidijus (*et fora conveniunt (quis credere possit?) amor*). Vis dėlto čia svarbesnis vaidmuo tenka būtent Venerai, kuri tarsi stebi, kaip mirtingieji papuola į meilės pinkles – *hunc Venus e templis, quae sunt confinia, ridet*³⁷ (Ov. Ars. 1. 87). Šioje šventykloje Venera buvo garbinama Pramotės vardu. Toks kultinio epiteto pasirinkimas gali būti interpretuojamas kaip nedviprasmiškas Cezario galios ir autoriteto simbolis, nes iš Veneros save kildino Julijų giminė³⁸.

Įdomu, kad poetas visiškai nemini pilno šios šventyklos pavadinimo. Galbūt tai yra būdas išvengti pernelyg akivaizdžių sąsajų su imperatoriaus kilme. Be to, gali būti, jog poetui yra ne tiek svarbu vengti tokių drąsių asociacijų, o veikiau pabrėžti Veneros, kaip meilės deivės vaidmenį, mat tokiu būdu dėmesys yra sugrąžinamas prie pagrindinės kūrinio temos – meilės objekto paieškos. Vienaip ar kitaip, Pandey teigia, kad, kaip ir Danajidžių portikas, Julijaus forumas „[„Meilės meno“] rašymo metu yra archetipiškai Augusto“³⁹. Mūsų nuomone, taip pat vertėtų pridėti ir Livijos bei Oktavijos portikus, kurių sąsajos su imperatoriškąja šeima yra nenuneigiamos. Kol kas matome, kad piešiamas meilės žemėlapis yra Augusto miesto kontekste, mat daugelis minimų objektų yra susiję su objektais, kurie arba buvo įkurti, arba rekonstruoti Augusto ar jo šeimos. Visgi, kol kas negalime matyti, kad Ovidijus koku nors būdu politizuoja piešiamo miesto įspūdį.

³⁵ Claridge, 1998, 167.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ „Čia Venera iš šventyklos, kuri yra kaimynystėje, juokiasi.“

³⁸ Lawrence Richardson Jr., *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome*, London: Johns Hopkins University Press, 1992, s.v. *Forum Iulium*.

³⁹ Nandini B. Pandey, *The Poetics of Power in Augustan Rome: Latin Poetic Responses to Early Imperial Iconography*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, 173.

1.1.1.2 Teatras ir cirkas

Toliau poetas į meilės paieškoms tinkamų objektų sąrašą įtraukia teatrus. Kitaip nei prieš tai minėti objektai, šiuo atveju Ovidijus neišskiria vieno ar kito teatro, o kalba apie teatrą kaip tam tikrą kategoriją.

Sed tu praecipue curvis venare theatris:

*Haec loca sunt voto fertiliora tuo*⁴⁰ (Ov. Ars. 1. 89–90)

Poetas vėl pasitelkia medžioklės metaforą (*venare*), o patį teatrą vadina vaisinga vieta (*loca <...> fertiliora*), taip patvirtindamas, kad laikosi tokių pačių kriterijų, kurie buvo išdėstyti epizodo pradžioje. Teatras Ovidijui yra reikšmingesnė erdvė meilės paieškoms nei portikai ar šventyklos. Jei šie objektai yra tinkami pastebėti bei užmegzti pirmąjį kontaktą su meilės objektu, teatras yra erdvė, kuri pritraukia įvairiausias moteris bei suteikia progą užsiimti aktyvesne flirtavimo strategija.

Pirmiausia reikia atkreipti dėmesį, kad teatras poeto meilės elegijose pasirodo ne kartą. Sumerimusiui vyrui siūloma nesidomėti, ką jo žmona veikė teatre – *nec tu curva theatra time*⁴¹ (Ov. Am. 2.2.26). Pavyzdžiai merginai elegijos subjektas teisinasi, jog teatre neįmanoma nesutikti kitos merginos žvilgsnio:

Sive ego marmorei respexi summa theatri,

*Eligis e multis, unde dolere velis.*⁴² (Ov. Am. 2.7. 3–4)

Matoma, kad visos šios skirtingos situacijos turi vieną bendrą dėmenį – teatras yra puiki vieta ne tik pastebėti meilės objektą, bet ir imtis aktyvių veiksmų suvilioti. Akivaizdu, jog tai lemia būtent teatro paskirtis – tai erdvė, talpinanti daug įvairių socialinių sluoksnių žmonių, kurios pirminė funkcija yra pramogos, priešingai nei, pavyzdžiui, šventyklos. „Meilės elegijose“ poetas nesiima aiškinti, kodėl teatras yra tinkama vieta meilės paieškai, bet pagrindimas matomas tolesnėse aptariamo „Meilės meno“ epizodo eilutėse:

Illic invenies quod ames, quod ludere possis,

*Quodque semel tangas, quodque tenere velis.*⁴³ (Ov. Ars. 1. 91–92)

Šiose eilutėse tarsi įtvirtinama teatro, kaip vietos, geriausiai įkūnijančios poeto išsikeltą tikslą, vaidmuo, nes jis sudaro sąlygas jaunuolius išsirinkti norimą meilės objektą – ar tai būtų trumpalaikis malonumas, ar ilgesnis emocinis prierašumas. Ovidijus nesiima propaguoti

⁴⁰ „Bet ypatingai lenktuose teatruose medžioki:/ ši vieta už tavo norus vaisingesnė.“

⁴¹ „Nebijok lenktų teatrų.“

⁴² „Ar jei aš atsigrėžiu į marmurinio teatro viršų,/ tu išsirenki vieną iš daugelio, dėl kurios imi liūdėti.“

⁴³ „Ten surasi, ką mylėsi, su kuo pasilinksinti galėsi,/ ir ką kartą paliesi, ir ką išlaikyti norėsi.“

moralės normų, netgi priešingai, jis nesijaudina dėl to, kad jo kūriniai ir būtent toks teatro erdvės traktavimas paskatins moralės normų neatitinkantį elgesį⁴⁴.

Jau aptarėme, kaip teatro funkcija sąveikauja su moterų pasirinkimu, tačiau taip pat verta apžvelgti, kaip pats poetas vertina teatrą, kaip specifinę urbanistinę erdvę. Pirmiausia, į akis krenta epitetai teatro apibūdinimui – marmurinis (*marmoreum theatrum*) bei lenktas teatras (*curvum theatrum*).

Poetas tiksliai nenurodo, kuriuos teatrus siūlo, tad galima manyti, kad visi tuo metu Romoje stovėję teatrai buvo tinkami meilės paieškoms. Tai yra šie teatrai: Balbo (*theatrum Balbi*), Marcelo (*theatrum Marcelli*) ir Pompėjaus (*theatrum Pompeium*). Balbo teatras buvo pastatytas 13 m. pr. Kr. Lucijaus Kornelijaus Balbo jaunesniojo, artimo Augusto draugo⁴⁵. Marcelo teatras buvo pradėtas Cezario, tačiau galutinai užbaigtas Augusto apie 13–11 m. pr. Kr.⁴⁶. Pompėjaus teatras buvo seniausias, dedikuotas 55 m. pr. Kr. Gnėjaus Pompėjaus, o 33 m. pr. Kr. restauruotas Augusto⁴⁷. Anot Coarelli, Augustas ėmėsi intensyvaus Flaminijaus cirką (*circus Flaminius*) supančių pastatų komplekso restauravimo plano, ir Balbo bei Marcelo teatrų⁴⁸. Vadinasi, visi Romoje buvę teatrai buvo įtraukti į plačią Augusto miesto rekonstravimo programą, todėl ir epitetas „marmurinis teatras“ rezonuoja su Svetonijaus paliudytu Augusto pasididžiavimu, jog miestą „kurį rado mūrinių, paliko marmurinių“ (*marmoream se relinquere, quam latericium accepisset* (Suet. Aug. 28)).

Kitas poeto vartojamas epitetas – „lenktas teatras“ – susijęs su ypatinga teatro architektūrine ypatybe, būtent pusapskritimio forma, pritaikyta sėdėti žiūrovams. Mūsų nuomone, ši ypatybė svarbi poetui, mat toks statinio išplanavimas suteikia progą ne tik sėdėti šalia vienas kito, bet ir stebėti kitus žiūrovus. Šiose eilutėse matome, jog poetas siūlo sėdėti šalia merginos, mat tokia pozicija leidžia gėrėtis mergina ir kartu flirtuoti su ja – visi šie veiksmai leidžiami teatro aplinkoje, anot poeto:

Nec sine te curvo sedeat speciosa teatro:

Quod spectes, umeris adferet illa suis.

Illam respicias, illum mirere licebit:

*Multa supercilio, multa loquare notis*⁴⁹ (Ov. Ars. 1. 497–500)

⁴⁴ Hazel M. Toliver, „Ovid's Attitude toward the Roman Theater“, *The Classical Weekly* 44(7), 1951, 99.

⁴⁵ Claridge, 1998, 247.

⁴⁶ Coarelli, 2007, 268.

⁴⁷ *Ibid.*, 285.

⁴⁸ *Ibid.*, 265.

⁴⁹ „Be tavęs tegul lenktame teatre gražuolė nesėdi:/ ji pečiais parodys, ką tau reikia pamatyti./ Į ją galėsi atsigręžti, ja grožėtis bus leidžiama:/ daug antakiais, daug ženklais kalbėk.“

Poetas dažnai naudoja su regėjimu susijusius žodžius – *spectes, respicias, mirere*. Gali būti, jog tai subtili ironija: teatras skirtas stebėti pasirodymus, bet ir puiki vieta stebėti moteris. Poetas taip pat pripažįsta, kad ir moterys suvokia šį teatro privalumą: *spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae*⁵⁰ (Ov. Ars. 1. 99). Taigi, galima manyti, jog teatras dėl savo ypatingos struktūros yra puiki vieta stebėti moteris ir su jomis flirtuoti.

Dar viena vieta, kurios erdvinės ypatybės labai tinka flirtavimui, yra Didysis cirkas (*Circus Maximus*): *multa capax populi commoda Circus habet*⁵¹ (Ov. Ars. 1.136). Kaip ir teatre, vienas iš cirko privalumų, siekiant suvilioti merginą, yra palankus sėdėjimo išplanavimas:

Proximus a domina, nullo prohibente, sedeto,

Iunge tuum lateri qua potes usque latus

Et bene, quod cogit, si nolis, linea iungi,

Quod tibi tangenda est lege puella loci.⁵² (Ov. Ars. 1. 139–142).

Ši mintis atsikartoja jau iš ankstesniojo kūrinio „Meilės elegijos“, kuriame poetas panašiai išdėsto cirko ypatybes:

Quid frustra refugis? cogit nos linea iungi.

Haec in lege loci commoda circus habet.⁵³ (Ov. Am. 3.2. 19–20)

Matome, kad poetui svarbu pabrėžti artumo aspektą, mat tuomet atrodo, jog tokiu būdu pati erdvė skatina būti šalia savo meilės objekto. Kalbėdamas apie meilės elegijos tropus, šiuo atveju būtent apie *exclusus amator*, mokslininkas John Henderson pastebi, kad „visos įprastos atskirties žymės, kurios apibrėžia meilę (*amor*), čia (t. y. teatre) negalioja – nėra nei durų, nei slenksčio, nei prižiūrėtojo, nei vyro – yra tik nupiešta linija“⁵⁴. Akivaizdu, kad, anot Ovidijaus, ši cirko vietas žyminti linija (*linea*) veikia priešingai nei įprastai veiktų bet kokia skirtis. Ši linija, rodosi, kaip tik yra įrodymas menko sėdėjimo atskyrimo tarp vyrų ir moterų, o poetas tai priima kaip paskatinimą priartėti ir pasinaudoti proga netgi fiziniam kontaktui (*iunge tuum lateri qua potes usque latus*). Poetas toliau tęsia patarimus, kaip galima kuo naudingiausiai išnaudoti cirko renginį, pavyzdžiui, užmegzti pokalbį apie lenktyniaujančius žirgus⁵⁵ ar

⁵⁰ „Ateina stebėti, ateina ir pačios būti stebimos.“

⁵¹ „Daug privalumų talpusis cirkas turi.“

⁵² „Šalia valdovės sėdėk niekam nedraudžiant,/ priglausk savo petį prie jos peties taip arti, kaip gali,/ ir gerai, kad verčia, net jei nenorėtum, linija susijungti,/ kad mergaitę tau vietos įstatymu– yra reikiamybė paliesti.“

⁵³ „Kodėl veltui traukiesi? Linija mus verčia suartėti./ Šiuos privalumus cirkas turi pagal vietos paskirtį.“

⁵⁴ John Henderson, A Doo-Dah-Doo-Dah-Dey at the Races: Ovid *Amores* 3.2 and the Personal Politics of the Circus Maximus, *Classical Antiquity* 21(1), 2002, 51.

⁵⁵ Ov. Ars. 1. 145.

nubraukti ant merginos atsiradusią dulkę arba apsimesti valant dulkę⁵⁶. Tiesa, šie veiksmai yra tinkami ne tik cirko renginiuose, bet ir gladiatorių kautynėse, kurios vyksta forumuose:

Hos aditus Circusque novo praebebit amori,

*Sparsaque sollicito tristis harena foro.*⁵⁷ (Ov. Ars. 1. 163–164).

Iš to, kaip poetas siūlo elgtis žirgų lenktynėse ir gladiatorių kautynėse, galima pastebėti, kad poetui svarbu tai, kaip tam tikros urbanistinės erdvės, kaip cirkas ar forumai, pagelbėja vyrui suvilioti moterį. Poetas atkreipia dėmesį ir į struktūrines ypatybes, ir į aplinkos veiksnius, kurie gali sukurti tinkamas aplinkybes, pavyzdžiui, priartėti prie meilės objekto ar užmegzti pokalbį. Taigi, matome, kad poetas panaudoja tam tikrus architektūrinius statinius ir renginių erdves, pirma, kaip specifines miesto erdves, kuriose lokalizuoja elegijos veiksmą, ir antra, kaip įrankį savo kūrybai, pasirinkdamas pabrėžti tik merginių viliojimui tinkamas ypatybes. Tokiu būdu poetas naudoja urbanistinę medžiagą kaip būdą pasiekti savo tikslui.

1.1.2 Sąrašas moteriai

Išdėstęs visas vietas, kuriose vyrui dera ieškoti moters, užmegzti kontaktą ir flirtuoti, III-ioje „Meilės meno“ knygoje poetas imasi panašios užduoties ir moterų atžvilgiu. Įdomu atkreipti dėmesį, kad, jei duodamas šiuos patarimus vyrams, poetas bemat iškart pradeda nuo vietų bei objektų sąrašo, moterims pirmiausia yra dalijami patarimai, kaip atrodyti, kaip elgtis ir tik vėliau pateikiamas rekomenduojamų vietų sąrašas. Be to, jis pateikiamas šiek tiek kitaip – sąrašas vyrams pristatomas lyg geriausių medžioklės plotų žemėlapis. Moterims siūlomos lankytinos vietos, kuriose jos gali parodyti savo grožį:

Quod latet, ignotum est: ignoti nulla cupido:

*Fructus abest, facies cum bona teste caret.*⁵⁸ (Ov. Ars. 3. 397–398).

Pakeitęs lankymosi tikslą, poetas iš esmės veda moterį per tas pačias Romos vietas ir vartoja panašius apibūdinimus jiems aprašyti. Vietų sąrašė moteriai matome Pompėjaus portiką (*at licet et prodest Pompeias ire per umbras*⁵⁹, Ov. Ars. 3. 387), Livijos ir Oktavijos portikus (*quaeque soror coniunxque ducis monimenta pararunt*⁶⁰, Ov. Ars. 3. 391), Isidės šventyklą (*visite turicremas vaccae Memphitidos aras*⁶¹, Ov. Ars. 3. 393), Balbo, Marcelo ir Pompėjaus

⁵⁶ Ov. Ars. 1. 149–151.

⁵⁷ „Šias galimybes naujai meilei ir cirkas suteiks.“

⁵⁸ „Kas slepiasi – nežinoma: nėra jokio troškimo tam, kas nežinoma:/ nėra naudos, kai gražus veidelis liudytojo stokoja.“

⁵⁹ „Leidžiama ir naudinga pro Pompėjaus šėšėlius eiti.“

⁶⁰ „Ir tie paminklai, kuriuos vado žmona ir sesuo įrengė.“

⁶¹ „Aplankykite Memfio telyčios smilkalais rūkstančius aukurus.“

teatrus (*visite conspicuis terna theatra locis*⁶², Ov. Ars. 3. 394), čia apjungtus draugėn skaičiumi *terna* („trejopas, trejetas“), taip pat gladiatorių kautynes forumuose (*spectentur tepido maculosae sanguine harenae*⁶³, Ov. Ars. 3. 395) bei žirgų lenktynes cirke (*metaque ferventi circueunda rota*⁶⁴, Ov. Ars. 3. 396).

Vietų sąrašė moteriai yra paminėtos ir kelios vietos, kurios nebuvo paminėtos anksčiau, pavyzdžiui – *visite laurigero sacrata Palatia Phoebos*⁶⁵ (Ov. Ars. 3. 389). Iš šios eilutės suprantame, jog gali būti minima arba Palatino Apolono šventykla, arba netgi visas Augusto namų kompleksas, mat žinoma, jog Augusto namai buvo šalia Palatino Apolono šventyklos. Įdomu, kad jau minėtas Danajidžių portikas buvo taip pat šioje teritorijoje, tad gali būti, jog poetas nurodo tą pačią lankytiną vietą kaip ir vyrams, tačiau išvengia sąsajos su pasmerktų Danajidžių mitu, kuris galėjo turėti nemalonių asociacijų moterims.

Dar viena iki šiol nepaminėta vieta yra – *quaeque soror coniunxque ducis monimenta pararunt/ navalique gener cinctus honore caput*⁶⁶ (Ov. Ars. 3. 392). Šioje eilutėje pastebima, kad poetas įvardija, prie jau paminėtų sesers ir žmonos įrengtų paminklų, ir žento indėlių. Iš žodžio žentas (*gener*) bei „jūriniu vainiku apjuosta galva“ galima suprasti, jog kalbama apie artimiausią Augusto draugą bei žentą Marką Vipsanijų Agripą, kuris buvo apdovanotas *corona rostrata* po laimėto Naulocho mūšio. Tiesa, nėra aišku, kuriuos objektus turi galvoje poetas, mat Agripa Romoje vystė ne vieną architektūrinį projektą. Anot Claridge, Agripas nuopelnai miestui įtraukė Julijaus Septos (*Saepta Iulia*) užbaigimą, Panteono, Neptūno portiko (*porticus Neptuni*), Agripas termų (*thermae Agrippae*) pastatymą⁶⁷. Kadangi neaišku, ką tiksliai turi galvoje poetas, galima manyti, jog visi šie objektai buvo tinkami moterims. Vis dėlto, jei atsižvelgtume į prieš tai buvusią eilutę, kurioje rekomenduojami Oktavijos ir Livijos portikai, gali būti, jog poetas turi galvoje būtent Neptūno portiką, mat jau žinome, jog poetas itin rekomenduoja portikus, kaip tinkamas vietas vaikštinėti tiek vyrams, tiek moterims. Dar viena užuomina, ką gali turėti galvoje Ovidijus, randama šiek tiek tolesnėse III–iosios knygos eilutėse:

Cum, custode foris tunicas servante puellae,

*Celent furtivos balnea multa iocos.*⁶⁸ (Ov. Ars. 3. 639–640)

⁶² „Aplankykite tris teatrus, gerai matomomis vietomis.“

⁶³ „Šiltu krauju išmargintas smėlis tebus aplankytas.“

⁶⁴ „Stulpas, kurį reikia apsukti įkaitusiais ratais.“

⁶⁵ „Aplankykite laurais vainikuoto Foibo Palatiną.“

⁶⁶ „Paminklus, kuriuos įrengė sesuo, žmona ir žentas, jūriniu vainiku apjuosta galva.“

⁶⁷ Claridge, 1998, 202.

⁶⁸ „Kai, sargui merginos tunikas prie durų saugant,/ daug slaptų žaidimų uždengia pirtys.“

Čia Ovidijus nurodo ir pirtis (*balnea*), kaip vieną iš vietų, kuriose merginos gali elgtis laisviau, mat ten jų nemato sargai. Dėl to galima manyti, kad vienas iš Agripas projektų, kuriuos siūlo Ovidijus, gali būti ir jo įrengtos termos.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad ką tik cituotame epizode Ovidijus praplečia moterims siūlomų vietų sąrašą, pabrėždamas, kad Roma moterims suteikia progą pabėgti nuo savo sargo ir užsiimti veiklomis, kurios būtų nepriimtinos pagal moralės normas, pavyzdžiui, flirtuoti, vilioti ar būti fiziškai arti vyrų, kurie nėra jų sutuoktiniai:

Quid faciat custos, cum sint tot in urbe theatra,

Cum spectet iunctos illa libenter equos,

Cum sedeat Phariae sistris operata iuvencae,

Quoque sui comites ire vetantur, eat,

Cum fuget a templis oculos Bona Diva virorum,

*Praeterquam siquos illa venire iubet?*⁶⁹ (Ov. Ars. 3. 633–638)

Šiame sąrašė išskiriami jau ne kartą minėti objektai: teatrai, cirkas, Isidės šventykla, tačiau taip pat matome paminėtą ir Gerosios Deivės šventyklą (*Bona Dea Subsaxana*). Prie Šventojo akmens (*saxum sacrum*) ant Aventino stovėjusi šventykla buvo pagrindinė šios deivės garbinimo vieta Romoje, ir vyrams buvo draudžiama į ją įeiti, mat Gerosios Deivės kultas buvo susijęs su vaisingumu⁷⁰. Poetui itin svarbus būtent šis aspektas – draudimas vyrams patekti į tam tikras šventyklas, šiuo atveju Isidės ir Gerosios Deivės. Išnaudodamas šią ypatybę, poetas pataria šias vietas kaip tinkamas pabėgti nuo prižiūrinčio sargo žvilgsnio ir susitikti su norimais vyrais (*praeterquam siquos illa venire iubet*). Taigi, matoma, kad vietų sąrašė moterims poetas išskiria du kertinius kriterijus: pirmiausia, siūlo vietas, kuriose moteris gali pademonstruoti savo išvaizdą ir tokiu būdu pritraukti vyrų dėmesį, antra – tas vietas, kurios suteikia priedangą išvengti palydovų ir paskirti susitikimus meilužiams.

1.2 Ką sako objektai?

Ovidijus vyrams ir moterims pateikia išsamų miesto erdvių bei objektų sąrašą turėdamas galvoje, kad meilės ieškantysis vyras ir pasidemonstruoti norinti moteris turėtų panaudoti visomis miesto, o šiuo atveju tiksliau sakyti, poeto pristatomo miesto, erdvėmis. Ši mintis tarsi apibendrina poeto tikslą – pateikti nemažai vietų, kur būtų galima sutikti potencialų

⁶⁹ „Ką daryti sargui, kai mieste yra tiek teatrų, / kai ji mielai stebi žirgų kinkinius, / kai sėdi barškindama Faro telyčios tarškyne ir eina ten, / kur jos palydovui eiti draudžiama, / kai veja vyrų akis Geroji Deivė nuo šventyklos, / išskyrus tuos, kuriems moteris pati leidžia įeiti.“

⁷⁰ Richardson Jr, 1992, s.v. Forum Iulium s.v. *Aedes Bona Dea Subsaxana*.

meilės objektą, kur galima flirtuoti ir paskirti pasimatymus. Iš atlikto tyrimo matome, kad Ovidijus siūlo tokį sąrašą rekomenduotinių vietų vyrui: Pompėjaus, Livijos, Oktavijos, Danajidžių portikai, Isidės šventykla, forumai, tiksliau išskiriant Julijaus forumą, Balbo, Marcelo ir Pompėjaus teatrai, cirkas. Moteriai siūlomas sąrašas atrodo taip: Pompėjaus, Livijos, Oktavijos ir Neptūno portikai, Isidės, Gerosios Deivės ir Palatino Apolono šventyklos (čia galima išskirti ir Danajidžių portiką, mat kaip jau minėta, jis buvo prie šios šventyklos ir pagrįstai galima manyti, jog poetas neakivaizdžiai nurodo ir šią vietą), taip pat Balbo, Marcelo ir Pompėjaus teatrai, cirkas, forumai (kai juose vyksta gladiatorių kautynės), bei Agripas termos.

Pirmiausia, žvelgiant į visas išvardytas vietas kartu, galima matyti, kad beveik visos jos turi akivaizdų bendrą dėmenį – Augustą. Mokslininkų bendruomenėje pastebima polemika dėl Ovidijaus požiūrio į Augustą ir jo režimą bei ideologinį miesto urbanistikos planą. Dažnai kyla klausimas, ar ir kaip Ovidijus savo kūriniuose išreiškia savo požiūrį į būtent Augusto miestą. Remiantis ankstesniuose skyriuose atlikta topografinių objektų ir kūrinio analize, manome, jog negalime nuneigti, jog Ovidijaus kūrinys pasirodanti Roma yra būtent Augusto politikos paliesta ir patobulinta Roma. Ar tai būtų jo paties inicijuoti projektai, tokie kaip Palatino Apolono šventykla, Danajidžių ir Livijos portikas, ar restauruoti jo paties ar jo šeimos bei artimųjų lėšomis, tokie kaip Pompėjaus, Oktavijos ir Neptūno portikai, visi trys teatrai, Julijaus forumas, Agripas termos – visuose matome didelį Augusto indėlį į miesto architektūrinio vaizdo pokytį. Be to, iš šių objektų gausos ir pristatymo kaip geriausių vietų ieškoti meilei, matome, pasak Katharine Volk, kad Ovidijaus kūrinys „jauni vyrai ir moterys juda pro fizinį miestą – Augusto Romą – naudodami jos pastatus ir renginius kaip erdvę savo erotiniams susitikimams“⁷¹. Vadinasi, Augusto Roma poeto kūrinys nėra tik meilės elegijos fonas ar abstrakti erdvė, kurioje tiesiog lokalizuotas elegijos vyksmas.

Mūsų nuomone, Romos miesto objektai šiame kūrinys atlieka nevienalybę vaidmenį. Pirmiausia, reikia pripažinti, kad poeto gyvenamu metu Roma jau buvo pradėta keisti Augusto, t. y. miesto erdvės pradėjo įgauti ideologinį atspalvį. Anot Favro, „didingi pastatai, prabangios medžiagos ir apskritai miesto dydis perteikė didybės ir jėgos pojūtį. Jutiminiame lygmenyje bendra fizinė charakteristika sujungė Augusto projektus miesto peizaže“⁷². Vienas iš tokių bendros charakteristikos pavyzdžių gali būti statybinė medžiaga – marmuras. Kaip jau aptarta, Ovidijaus meilės elegijose ne kartą pasitaiko epitetas marmurinis teatras (*marmoreum*

⁷¹ Katharine Volk, *Ovid*, Malden: Wiley-Blackwell, 2010, 97.

⁷² Favro, 1998, 217.

theatrum), taip pat ir marmurinė šventykla (*marmoreum templum*), o toks pastovaus epiteto vartojimas rodo, kad tokio tipo teatrai jau buvo įsidėmėti kaip skiriamasis Augusto projektų ženklas. Be to, „tikslinga konceptuali programa persmelkė statinius prasme ir tikslu, taip dar labiau sulydydama juos į bendrą konceptualią visumą. Dar daugiau, įvairios kasdienės ir neįprastos veiklos labiau tiesiogiai įtraukė žmones į miesto aplinką. Iš to seka, jog Augusto miesto patyrimas buvo lengvai perskaitomas ir įsivaizduojamas⁷³“.

Šią mintį pagrindžia ir tai, kad skaitydami Ovidijaus meilės elegijas galime matyti, jog poetas neapsiima išsamiai, vaizdingai ir nuodugniai apibūdinti minimų objektų. Jie veikiau yra pristatomi keliais epitetais, pavyzdžiui, „Pompėjaus šešėliai“ (*Pompeia umbra*), „lenktieji“ (*curvum*) ir „marmuriniai“ teatrai (*marmoreum*), „laurais vainikuotas Foibo Palatinas“ (*laurigero sacrata Palatia Phoebos*); sąsajos su imperatoriumi pažymėjimu: „kur motina savas dovanas pridėjo prie sūnaus dovanų“ (*ubi muneribus nati sua munera mater/ addidit*), „paminklai, kuriuos vado žmona ir sesuo įrėngė, ir žentas“ (*quaeque soror coniunxque ducis monimenta pararunt<...> gener*); lakoniška nuoroda į mitą: „ir ten, kur išdrįsusios Belidės ruošė pražūtį pasmerktiesiems pusbroliams“ (*quaque parare necem miseris patruelibus ausae/ Belides*), „kur Danajo būrį portikas laiko“ (*quae Danaei porticus agmen habet*), Memfio telyčios šventykla (*Memphitica templa iuvencae*); arba trumpai apibūdina tai, kokiomis vizualinėmis ypatybėmis pasižymi vieta, pavyzdžiui, „kur Apijas išmuša orą ištryškusia srove“ (*qua <...> Appias expressis aëra pulsant aquis*), „šiltu krauju išmargintas smėlis tebus aplankytas“ (*spectentur tepido maculosae sanguine harenae*). Taigi, iš pateiktų pavyzdžių matome, jog vizualaus erdvių apibūdinimo arba apskritai nėra, arba labai minimalus, todėl galime daryti išvadą, jog Ovidijaus gyvenamas miestas išties buvo „lengvai perskaitomas ir įsivaizduojamas“. Šią mintį čia reikėtų suprasti taip: kad skaitytojai ne tik atpažintų minimą vietą, bet ir suprastų visas jos keliamas asociacijas, poetui užtenka tik užuominos ar netiesioginio apibūdinimo – visa kita skaitytojai galėjo suprasti savo pastangomis. Taigi, jau įtvirtinome mintį, jog kūrinuose „Meilės elegijos“ bei „Meilės menas“ naudojami Ovidijaus miesto vaizdai yra esmingai Augusto miesto vaizdai.

Tačiau verta sugrįžti prie klausimo, kiek politiškai angažuotas yra Ovidijus savo miesto vaizdų apibūdinimuose. Pagrindimą galima skaidyti į kelias dalis. Pirmiausia reikia atkreipti dėmesį į tai, kad visos minimos vietos yra įtraukiamos į sąrašą ne tik dėl to, kad yra būtent Augusto miesto erdvės. Mūsų nuomone, pirminis ir svarbesnis kriterijus yra šių vietų urbanistinės ypatybės. Pavyzdžiui, portikai įtraukiami į sąrašą dėl to, kad pasižymėjo malonia

⁷³ *Ibid.*

aplinka vaikštinėti, t. y. kai kurie jų buvo apsupti sodų, o portikų konstrukcinės ypatybės sudarė šešėliuotas vietas (*Pompeia umbra*), kurios suteikė užuovėją nuo kepinančios saulės, taip pat kai kurie buvo papuošti moterų skulptūromis, kurios galėjo pritraukti moterų publiką (Pompėjaus portikas), bei senais paveikslais (Livijos portikas). Be to, pasak Favro, „Romos gyventojai būrėsi prie Augusto kompleksų, pritraukti meno ir žalumos, bet lygiai taip pat ir dėl apščiai atviros erdvės, kuri buvo reta prabanga tankiame miesto peizaže“⁷⁴. Tokios sąlygos suteikė itin patogią ir malonią aplinką lėtai vaikščioti po šiuos objektus ir stebėti bei rinktis šioje vietoje besilankančius meilės partnerius. Ne veltui Ovidijus, kalbėdamas apie portikus, itin pabrėžia būtent neskubančio vaikštinėjimo motyvą: „lėtai vaikštinėti“ (*lentus spatiare*), „pamačiau vaikštinėjančią merginą“ (*vidi spatiantem <...> puellam*), „laisvais žingsniais trinamas erdvus portikas“ (*pedibus vacuis illi spatiosa teretur/ porticus*). Panašiai traktuojamos ir kitos erdvės, pavyzdžiui, teatrai ar cirkas. Poetas pabrėžia šių erdvių sukuriamas itin palankias sąlygas pastebėti moteris, prisėsti šalia jų ir užmegzti pokalbį. Nuolat pabrėžiamas artumo elementas: „tegul nesėdi gražuolė be tavęs lenktajame teatre“ (*nec sine te curvo sedeat speciosa theatro*), „šalia valdovės sėdėk niekam nedraudžiant“ (*proximus a domina, nullo prohibente, sedeto*). Be to, pridedamas ir stebėjimo motyvas: „į ją galėsi atsigręžti, ja grožėtis bus leidžiama“ (*illam respicias, illam mirere licebit*), „ateina stebėti, ateina būti stebimos ir pačios“ (*spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae*). Taigi, kol kas matome, jog poetui yra ženkliai svarbiau specifinių erdvių ypatybės, palengvinančios ir pagelbėjančios meilės ieškančiam jaunuoliui surasti meilės objektą, o ne politinės asociacijos su imperatoriumi.

Kitą grupę sudaro erdvės, kurių urbanistinė paskirtis iš pirmo žvilgsnio prasilenkia su poetu išsikeltu tikslu – nurodyti tinkamiausias vietas ne tik surasti meilės objektą, bet ir paskirti susitikimus – iš tiesų yra pritaikomos šiam tikslui. Anot Welch, „Augusto statiniai ar kitos ideologiškai pripildytos vietos Romoje yra perženklinamos kitomis elegikų pasirinktomis prasmėmis“⁷⁵. Pavyzdžiui, kalbėdamas apie Julijaus forumą, kuriame stovėjo Veneros Pramotės šventykla su jau aptartomis politinėmis konotacijomis, poetas pasirenka apskritai nepaminėti šios deivės epiteto ir pristato ją tik kaip Venerą, būtent meilės deivę. Žinoma, tokiu būdu poetas gali siekti kelių tikslų. Viena vertus, pašiepti imperatoriaus ideologinius tikslus, kita vertus parodyti, kaip tam tikros miesto erdvės gali būti pripildytos alternatyvių

⁷⁴ Diane Favro, „Making Rome a World City“, *Karl Galinsky, The Cambridge Companion to The Age Of Augustus*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, 251.

⁷⁵ Welch, 2012, 104.

interpretacijų, šiuo atveju, palankių meilės paieškoms. Vienaip ar kitaip, matome, jog poetas pakeičia tam tikro objekto prasmę bei funkciją ir pritaiko savo tikslams.

Panašiai poetas traktuoja tam tikras šventyklas: jis siūlo Palatino Apolono šventyklą moterims ne kaip religinį centrą, bet kaip vietą vaikštinėti ir demonstruoti savo grožį. Dar labiau stebina tai, kaip iškreipiama kitų dviejų šventyklų paskirtis – Isidės ir Gerosios Deivės. Abi šias šventyklas poetas supina su erotinėmis konotacijomis. Pavyzdžiui, kalbėdamas apie Isidės šventyklą, poetas pabrėžia Ijo ir Jupiterio santykių dinamiką, teigdamas, jog „daugelį ji paverčia tuo, kas pati buvo Jupiteriui“ (*multas illa facit, quod fuit ipsa Iovi*), tokiu būdu primena skaitytojams apie Ijo likimą ir kartu užsimena, jog ši šventykla gali būti slaptų susitikimų vieta. Panašiai kalba ir dėstydamas vietas moterims, kur jos gali pabėgti nuo sargų ir susitikti su meilužiais. Čia vėlgi paminima Isidės šventykla bei Gerosios Deivės šventykla. Poetas pasirenka šių šventyklų religinio reglamento taisyklę – vyrams draudžiama įeiti į šias šventyklas – ir pritaiko ją pagal poreikius, sakydamas, kad į šventyklą negalima patekti sargams, bet galima patekti tiems vyrams, kuriuos pasirenka atsivesti pati moteris (*praeterquam siquos illa venire iubet*). Taigi, šis pavyzdys tikriausiai aiškiausiai įrodo, jog poetas nesibodi miesto objektų traktuoti pagal savo poreikius, pakeisti jų funkcijas ir prasmes.

Taigi, matome, jog, viena vertus, poeto kuriama Roma yra stipriai susijusi su Augustu, sąsajos su pačiu imperatoriumi bei jo šeima yra matomos beveik visuose pasirinktuose paminėti objektuose. Kita vertus, poetas pasirenka šias reikšmes perkelti į foną tam, kad galėtų miesto urbanistinę medžiagą pakeisti, pridėti naujų reikšmių ir atmesti tradicines.

2. Roma tremtinio akimis

2.1 „Meilės meno“ gynyba

8 m. po Kr. Ovidijus imperatoriaus Augusto buvo ištremtas į atšiaurų ir tolimą Tomų miestą. Daug diskusijų mokslininkų bendruomenėje kelia priežastis, kodėl iki tol gerbiamas ir to meto kultūriniame gyvenime reikšmingas poetas buvo ištremtas, atrodytų, pačioje kūrybos viršūnėje. Užuominą suteikia paties poeto išsakyta mintis, užsimenanti apie tai, kas galėjo lemti tremtį – „eilės ir klaida“ (*carmen et error* (Ov. Tr. 2. 207). Šiame darbe nesiimsime nagrinėti, ką gali reikšti „klaida“ (*error*), todėl dėmesys bus skiriamas „eilių“ (*carmen*) daliai. Žinoma, kad „eilės“ referuoja būtent į kūrinį „Meilės menas“, mat tremties kūryboje poetas ne kartą mini šio kūrinio įtaką imperatoriaus sprendimui ištremti poetą.

Šiam tyrimui aktualiausias epizodas, susijęs su paties poeto požiūriu į „Meilės meną“, yra sutinkamas „Liūdesio elegijų“ 2.1 elegijoje. Ši elegija yra tarsi apologija poeto eilėms, kurios atnešė tokį skaudų likimą, o vienas iš keliamų klausimų yra, kiek pats poetas yra atsakingas už savo kūrinų interpretaciją. Anot Pandey, Ovidijus kelia mintį, kad „galiausiai prasmę kuria ne autoriai, o skaitytojai, kurie gali bet kurį kūrinį pakreipti amoraliems tikslams, jei tik to siekia – netgi Augusto miestovaizdį“⁷⁶. Šią mintį pagrindžia pats poetas imdamas Romos miesto objektus bei erdves kaip pavyzdį:

*ut tamen hoc fatear, ludi quoque semina praebeant
nequitiae: tolli tota theatra iube!
peccandi causam multis quam saepe dederunt.
Martia cum durum sternit harena solum!
tollatur Circus! non tuta licentia Circi est.
hic sedet ignoto iuncta puella viro.
cum quaedam spatientur in hoc, ut amator eodem
conveniat, quare porticus ulla patet.
quis locus est templis augustior? haec quoque vitet,
in culpam siqua est ingeniosa suam.*⁷⁷ (Ov. Tr. 2.1 279–288)

⁷⁶ Pandey, 2018, 25.

⁷⁷ „Juk ir žaidimuos gali ištvirtimo sėklų surasti,/ tad jokių renginių rodyt neleiski viešai./ Progų daug nusidėt gladiatorių teikia žaidynės,/ Kai kovos arena permirkus būna krauju./ Reikia ir Cirką uždraust! Baisus tas Cirko laisvumas,/ Leidžia mergaitei šalia vedusio vyro sėdėt./ Jeigu portike moterys vaikšto ir mylimo laukia,/ Gal ir

Nors poetas apie čia paminėtus objektus kalba abstrakčiai, t. y. neišskirdamas jokių vietų tiksliais pavadinimais, galima pastebėti, kad šios eilutės apima visas kūrinys „Meilės menas“ rekomenduotas vietas meilės paieškai: teatrus, gladiatorių žaidynes forumuose, cirką, portikus, bei šventyklas. Imdamas šiuos objektus visa jų intimi ir nebeskirdamas atskirų pavienių objektų poetas gali siekti keleto tikslų. Pirmiausia, gali būti, kad poetas nesiima vardyti jau žinomų objektų dėl to, jog tai būtų dėmesio atkreipimas į vieną iš tremties priežasčių – su Augusto politika prasilenkiantį Romos miesto erdvių vaizdavimą. Čia verta atkreipti dėmesį, jog pirmosios dvi „Liūdesio elegijų“ knygos buvo parašytas pakeliui į tremties vietą, vadinasi pats nuosprendis dar buvo pakankamai nesenai priimtas. Dar kartą paminėti visas vietas, kurios, kaip jau buvo aptarta pirmame darbo skyriuje, turi stiprių sąsajų su Augustu ir jo šeima, būtų per daug drąsu. Kitas interpretavimo būdas gali būti tai, kad imdamas šiuos objektus kaip tam tikrą urbanistinę kategoriją, poetas siekia sukelti didesnę įspūdį – juk būtų absurdiška uždrausti visas socialinio gyvenimo veiklas, kurios vyksta šiose erdvėse. Tokiu būdu poetas tarsi įtvirtina mintį, jog jis nėra atsakingas už tai, kad skaitytojais gali šias erdves pritaikyti savo nepadoriems tikslams, todėl ir neturėtų būti baudžiamas už tai.

Kita vertus, sekančiose epizodo eilutėse poetas imasi pateikti tam tikras šventyklas, kurios nefigūravo „Meilės meno“ rekomenduotinių vietų sąrašė (išskyrus Isidės šventyklą):

*cum steterit Iovis aede, Iovis succurret in aede
 quam multas matres fecerit ille deus
 proxima adoranti Iunonis templa subibit,
 paelicibus multis hanc doluisse deam
 Pallade conspecta, natum de crimine virgo
 sustulerit quare, quaeret, Erichthonium.
 venerit in magni templum, tua munera, Martis,
 stat Venus Ultori iuncta, vir ante fores.
 Isidis aede sedens, cur hanc Saturnia, quaeret,
 egerit Ionio Bosporioque mari.⁷⁸ (Ov. Tr. 2.1. 289–292)*

Poetas pateikia užuominą, kad mini ne apskritai visas Jupiteriui, Junonei ir Minervai skirtas šventyklas, bet būtent Kapitolijaus triadą – Jupiteriui Didingajam Maloningajam (*Iuppiter*

portiką mums būtų gerai uždaryt?/ Ar yra šventesnė vieta už šventyklą? Bet argi/ Drausime ten nueit moterims nepadorioms?“ (Čia ir kitur naudojamas E. Ulčinaitės „Liūdesio elegijų“ vertimas, nebent nurodyta kitaip)
⁷⁸ „Štai į Jupiterio ji nueis šventyklą, ir ką gi?/ Kiek suvedžiojo jį moterų, tuoj prisimins./ Eis į Junonos šventyklą greta, ir ten bus matyti./ Kiek turėjo jį vyro meilužių pakęst./ Na, o Paladės paklaus, kodėl Erichtoniją ėmė/ Ji globoti, nors šis – meilės šlykščios pasekmė./ Jei į Marso šventyklą ateis (tai tu pastatei ją!)/ Ten stovės Venera, vyrą palikus lauke./ Jei Izidės šventykloj buvos, paklaus Saturnietę,/ Kam už Bosporo ji vertė mergelę pabėgt.“

Optimus Maximus), Junonei ir Minervai skirtą šventyklą. Tai išduoda žodis „greta“ (*proxima*), apibūdinantis šventykloje šalia viena kitos buvusias celes. Įdomu, kad gindamas savo eiles, poetas pasirenka referuoti į šventyklas, kurios buvo „Romos religinio ir politinio gyvenimo centre“⁷⁹. Be to, poetas įvardija Augusto forume stovėjusią Marso Keršytojo (*Mars Ultor*) šventyklą⁸⁰. Čia svarbu paminėti, kad šios šventyklos celės apsidėje stovėjo Marso statula, o šalia buvo Veneros, tiesiančios kardą, statula⁸¹. Iššaukdamas šias dievybes bei joms skirtas šventyklas, poetas drąsiai primena romėnams apie svarbiausių jų dievų nusižengimus tradicinei moralei: užsimenama apie Jupiterio neištikimybę Junonei (*quam multas matres fecerit ille deus; paelicibus multis hanc doluisse deam*), apie iš Vulkano aistros Minervai⁸² gimusį Erichtonėją (*Pallade conspecta, natum de crimine virgo/ sustulerit quare, quaeret, Erichthonium*), apie Marso ir Veneros išdavystę jos vyro Vulkano atžvilgiu (*stat Venus Ultori iuncta, vir ante fores*), bei Junonės (Saturnietės) persekiotą Ijo (*Isidis aede sedens, cur hanc Saturnia, quaeret,/ egerit Ionio Bosphorioque mari*).

Matome, jog pasirinkdamas šias šventyklas, poetas veikiau kreipia dėmesį ne į architektūrines ypatybes ar asociacijas su šventyklų fundatoriais bei restauratoriais, kaip buvo matoma „Meilės meno“ ištraukose, o būtent į mitologinį aspektą. Čia Ovidijus pabrėžia, kad mituose pasitaikantys santykių pavyzdžiai dažnai peržengia padorios meilės ribas. Ši poeto kultivuojama mintis gali pasirodyti itin ironiška, jei prisiminsime tuo metu Augusto vykdomą moralės sergėjimo politiką. Iš šio sugretinimo matome, kad poetas imasi dar kartą pritaikyti savą interpretaciją Romos statiniams tam, kad pasiektų savo išsikeltą tikslą, čia – parodyti mitų ir Augusto vykdomos politikos neatitikimus. Taigi, iš aptarto epizodo galime daryti išvadą, jog poetas, pasitelkdamas topografinius objektus, gina savo kūrybą. Viena vertus, jis rodo skirtį tarp poeto kūrinio ir galimų interpretacijų bei įrodinėja, kad nėra atsakingas už tai, kaip Augusto miesto vietas gali pritaikyti skaitytojai savo tikslams. Be to, Ovidijus nukreipia dėmesį nuo „Meilės meno“ pasitelktų miesto erdvių prie literatūrinių mitų. Tokiu būdu poetas atskleidžia dar vieną miesto objektų vertinimo plotmę ir parodo, kad jis miesto urbanistinę medžiagą gali naudoti kaip tam tikrą kūrybinį įrankį.

2.2 Bandymas „sugrįžti“ į Romą

⁷⁹ Claridge, 1998, 268.

⁸⁰ Platesnė šio objekto analizė sekančiame skyriuje.

⁸¹ Coarelli 2007, 112.

⁸² Paladė yra kultinis Atėnės – romėnų Minervos – epitetas.

Dviejose „Liūdesio elegijose“ (1.1 ir 3.1) yra pasitelkiama į miestą pasiųstos tremtinio knygelės (*parve—nec invideo—sine me, liber, ibis in urbem, / ei mihi, quod domino non licet ire tuo!*⁸³ (Ov. Tr. 1.1. 1–2), *missus in hanc venio timide liber exulis urbem*⁸⁴ (Ov. Tr. 3.1. 1)) personifikacija. Tai suteikia progą poetui dar kartą netiesiogiai aplankyti Romą. Įdomu, jog 1.1 elegija yra tarsi 3.1 elegijos prototipas, mat abiejose poetas pasiunčia knygeles į Miestą vietoj savęs ir veda jas per miestą. Visgi, 3.1 elegijoje miesto maršrutas bei vaizduojama objektų seka yra ženkliai gausesnė ir detalesnė, todėl skyriaus pagrindas bus būtent šios elegijos analizė. Pirmame 3.1 elegijoje aptariamo maršruto etape, kelyje iki Augusto namų (*domus Augusti*), pradedama kurti nuo kitų etapų besiskirianti objektų seka, kurioje atsiskleidžia, kaip poetas traktuoja ir pritaiko Romos praeities ir dabarties⁸⁵ simbolius, juos statydamas prieš svetimšalės knygelės akis. Visgi, prieš pradedant nagrinėti knygelės maršrutą, reikia aptarti priežastis ir aplinkybes, kodėl ir kaip pradedamas konstruoti pirmas miesto įspūdis.

Knygelė į miestą įžengia atkeliavusi iš Ovidijaus tremties vietos – barbarų žemės (*barbara terra* (Ov. Tr. 3.1.18)) Tomų – todėl jau elegijos pradžioje sukuriamas priešprieša tarp necivilizuoto krašto ir romėnų kultūros epicentro, bei iškeliamas jos kelionės tikslas:

dicite, lectores, si non grave, qua sit eundum,

quasque petam sedes hospes in urbe liber.

haec ubi sum furtim lingua titubante locutus,

*qui mihi monstraret, vix fuit unus, iter*⁸⁶. (Ov. Tr. 3.1. 19–22)

Šiose eilutėse galima išskirti keletą aspektų, kurie apibrėžia šios elegijos reikšminius taškus. Pirmiausia, kaip jau minėta, knygelė šiame mieste yra svetimšalė – *hospes liber*. Čia pastebimas skirtumas tarp 1.1 ir 3.1 elegijų: 1.1 elegijoje į miestą pasiųsta knygelė tarsi jau pažįsta Romą – šį suvokimą jai jau suteikė pats poetas – *vade, liber, verbisque meis loca grata saluta*⁸⁷ (Ov.Tr.1.1.15), jos kelionės tikslas (poeto namai) yra iš anksto numatytas, o kelias iki jo – numanomas⁸⁸. Verta atkreipti dėmesį, kad šioje elegijoje užsimenama ir apie 3.1 elegijoje aprašomą objektą – Palatino kalvą:

forsitan expectes, an in alta Palatia missum

⁸³ „Ką gi, keliauk be manęs, mažyte knygele, į Miestą, / Tavo kūrėjui, deja draudžiama vykti tenai.“ (E. Ulčinaitės vertimas)

⁸⁴ „Pasiųsta į šį miestą ateinu, tremtinio knygelė nedrąsiai.“ (aut. vert.)

⁸⁵ Čia dabartis suprantama kaip poeto pažįstamas miestas iki tremties.

⁸⁶ „Pasakykite man, skaitytojai, jei nesunku, kur reikia eiti, / kokio prieglobsčio aš, svetimšalė knygelė, turėčiau ieškoti. / Kai to vogčiom drebančiu balsu paklausiau, vos vienas atsirado, / kuris man kelią parodė.“

⁸⁷ „Eik, knygele, vietas mielas mano žodžiais pasveikink.“

⁸⁸ Lauren Curtis, „Explaining Exile: The Aetiological Poetics of Ovid, *Tristia* 3“, *Transactions of the American Philological Association* 145 (2), 2015, 415.

*scandere te iubeam Caesareamque domum*⁸⁹ (Ov. Tr. 1.1. 69–70)

Tačiau miestas čia nėra visiškai nepažįstama teritorija, kadangi poeto, į miestą pasiuntusio savo kūrinį, atotrūkis nuo Romos dar nėra toks ženklus. Kitoniška situacija atsiskleidžia 3.1 elegijoje: knygelė į miestą patenka neturėdama iš anksto nustatyto aiškaus kelionės pabaigos taško, jai miestas yra pilnas nepažįstamų vietovių, todėl prireikia vedlio, kuris ją nuvestų tinkama linkme iki prieglobsčio – *qua sit eundum*⁹⁰; *quasque petam sedes*⁹¹. Kad nedrąsiai ir nusižeminusiai knygelei ieškant vedlio, jis atsiranda vos vienas (*vix fuit unus*), yra nuoroda į poeto tremtį bei jo nuogąstavimą dėl priėmimo mieste⁹².

Cituotose eilutėse pastebimas dar vienas svarbus elementas – ėjimas tarsi pro fiziškai apčiuopiamą miestą. Būtent šis motyvas suponuoja, jog poetas kuria atmintyje išlikusio miesto vaizdinių peizažą, sujungtą tikslingai suverta objektų gija. Visų pirma žodžiai – *quasque petam; qua sit eundum; iter*, kuria realaus judėjimo bei krypties paieškos įvaizdį, o *qui mihi monstraret*, nurodantys vedlio poreikį, tik įtvirtina knygelės jaučiamą neužtikrintumą svetimame mieste. Dar kartą įtvirtinamas sekimo/vedimo motyvas – *duc age! namque sequar*⁹³ (Ov. Tr. 3.1.25), tarsi žymi kelionės pradžią, tad ne veltui daugelis mokslininkų sutaria, jog šis epizodas primena turistinį maršrutą⁹⁴. Galiausiai, paskutinis reikšminis elementas yra taškas (prieglobstis), kurio mieste ieško knygelė (*quasque petam sedes*), tačiau iki jo dar reikia ateiti, ir tiesiogine, ir perkeltine prasme.

Pastebėta, jog šis ėjimas po miestą atliepia „Eneidos“ VII-joje giesmėje aprašomą Euandro pasivaikščiojimą su Enėju⁹⁵. Ir Enėjas, ir Ovidijaus knygelė yra vedami miestą pažįstančio vedlio kaip svetimšaliai⁹⁶, abiejų kelionėje yra aplankoma Palatino kalva, persipina Romos praeities ir dabarties ženklai. Kai kurie mokslininkai akcentuoja būtent *domus Augusti* reikšmę⁹⁷, tačiau tik probėgšmais įvardija iki tol minimus objektus, išsamesnę pirmojo knygelės maršruto etapo analizę pateikia Pandey (2018). Kadangi, mūsų manymu, pirmasis maršruto etapas yra vertas nuodugnesnio tyrimo, toliau bus nagrinėjamas visas knygelės

⁸⁹ „Lauki, galbūt, ar liepsiu į aukštąjį Palacijų kopti:/ Cezario ten namai, juos gal turi aplankyti?“ (aut. vert.)

⁹⁰ „Kur reikia eiti.“ (Ov. Tr. 3.1.19)

⁹¹ „Kokio prieglobsčio turėčiau ieškoti.“ (Ov. Tr. 3.1.20)

⁹² Šis motyvas jaučiamas visose tremtyje parašytose eilėse. Daugiau tai paaiškina: Carole Newlands, „The Role of the Book in *Tristia* 3.1“, *Ramus* 26 (01), 1997, 62.

⁹³ „Taigi, vesk, aš seksiu tave.“

⁹⁴ Curtis, 2015, 414; Newlands, 1997, 63; Samuel J. Huskey, „Ovid's (Mis)Guided Tour of Rome: Some Purposeful Omissions in Tr. 3.1“, *The Classical Journal* 102 (1), 2006, 17.

⁹⁵ Newlands, 1997, 64; Edwards, 1996, 120; Pandey, 2018, 119.

⁹⁶ Curtis 2015, 414.

⁹⁷ Edwards 1996; Curtis 2015.

apeinamas maršrutas, atitinkamai analizuojant visus minimus objektus. Tad, kad tai būtų įgyvendinta, reikia pradėti nuo pačios maršruto pradžios.

2.2.1 *Fora Caesaris*

Pirmasis elegijoje paminėtas Romos objektas yra Cezario forumai (*fora Caesaris*). Iš jo galima rekonstruoti maršruto pradžios tašką – kelionė pradedama ne nuo įprastų įėjimų į miestą svetimšaliams⁹⁸, pavyzdžiui, pagrindinius kelius į miestą žyminčių vartų, o jau Augusto laikų pomerijaus (*pomerium*) viduje. Pomerijus buvo sakrali miesto riba, žymėjusi „religinės, administracinės, civilinės ir karinės valdžios“ ribas, kurios negalėjo peržengti priešai ir svetimi kultai⁹⁹. Tai galima spręsti iš pirmosios objektų grupės, kurią knygelei parodo vedlys – Cezario forumų (Ov. *Tr.* 3.1. 27). Lietuviškame vertime pastebimas skirtumas nuo originalo – čia verčiama „štai Cezario forumas“¹⁰⁰, o originale matoma *haec sunt fora Caesaris*. Daugiskaitos vartojimas, mūsų manymu, čia yra itin reikšmingas ir reikalauja išsamesnio paaiškinimo. Kadangi iš vedlio sakomų žodžių (*haec sunt*) nėra aišku, kur link yra kreipiamas žvilgsnis, yra tikslinga klausti, kiek ir kokių objektų šioje vietoje galėtų būti laikomi *fora Caesaris*.

Vienas iš objektų, kuris tinka šiam įvardijimui yra Julijaus Forumas (*Forum Iulium*¹⁰¹), dar vadinamas Cezario forumu (*Forum Caesaris*). Kaip minėta ankstesniame skyriuje, šis forumas su Veneros Pramotės šventykla ir Julijų giminei palankia ikonografinė programa buvo pabaigtas Oktavijano. Šis forumas buvo pastatytas greta Romos forumo (*Forum Romanum*) – istorinio viešojo romėnų gyvenimo centro. Pasak Cicerono, Julijaus forumas tarsi pratęsė jau egzistuojančio pagrindinio forumo planą (*ut forum laxaremus*¹⁰² (Cic. *Att.* 4.17. 7)). Tokiu būdu pradėjo menkti Forumo, kaip respublikos idealų simbolio, svarba viešajam gyvenimui – naujasis Julijaus forumas perėmė pagrindinį viešųjų reikalų lokacijos vaidmenį¹⁰³.

Dar vienas objektas, tinkantis į *fora Caesaris* frazę, yra šalimais Julijaus forumo pastatytas dar didesnis Augusto forumas (*Forum Augusti*), dedikuotas 2 m. pr. Kr.¹⁰⁴ bei pratęsęs imperatoriškų forumų grupės formavimąsi. Kaip ir Julijaus forumas, naujasis Augusto forumas, kartu su jame stovėjusia Marso Keršytojo (*Mars Ultor*) šventykla, tik užtvirtino

⁹⁸ Pandey 2018, 120.

⁹⁹ Dalia Dilytė, *Senovės Romos kultūra*, Vilnius: Metodika, 2012, 207.

¹⁰⁰ Remiamasi Eugenijos Ulčinaitės vertimu.

¹⁰¹ Aiškumo dėlei, šiame darbe šis objektas ir toliau bus įvardijamas kaip Julijaus forumas.

¹⁰² „Kad Forumą praplėstume.“

¹⁰³ Favro 1998, 199.

¹⁰⁴ Richardson Jr. 1992, s.v. Forum Augusti.

viešojo gyvenimo perkėlimą į imperinį lauką ir Julijų giminės įtaką. Reikia atkreipti dėmesį į sąsają tarp abiejų imperinių forumų ne tik dėl jų lokacijų artumo, bet ir dėl ikonografiniais ženklais sukurto naratyvo. Šiame forume stovėjusi Marso Keršytojo šventykla, buvo skirta dievui, padėjusiam atkeršyti Oktavijanui įtėvio Julijaus Cezario nužudymą, tačiau taip pat svarbu atsižvelgti ir į tai, jog Marsas buvo ir Veneros mylimasis, kuri, kaip minėta, buvo garbinama Julijaus forume, ir kartu Romulo tėvas, o šis, kaip ir Venera, buvo siejamas su Julijų gimine¹⁰⁵. Matomas bandymas plėtoti vientisą šių objektų naratyvą, kadangi Augusto forumas papildė ir apjungia dieviškosios sferos – Veneros ir Marso – integraciją į giminės genezės istoriją. Galima manyti, jog ir Julijaus, ir Augusto forumai suvienijo ir funkcinį viešojo gyvenimo aspektą, ir dėmesio tašką į naują valdančiąją giminę.

Tad, galbūt, abu šie forumai gali būti apimti žodžių *haec sunt fora Caesaris*. Viena vertus, nors Julijaus forumas ir buvo pradėtas Julijaus Cezario, tačiau užbaigtas buvo Oktavijano, todėl iš pirmo žvilgsnio, to galėtų užtekti siekiant lakoniškai apjungti juos pagal priklausymo dėmenį (*Caesaris*). Kita vertus, galima nurodyti ir kitus šių forumų panašumus: abu tarsi pratęsė tradicinį romėnų politinio, ekonominio bei socialinio romėnų gyvenimo centrą, kartu sumenkindami jo svarbą praktiniame gyvenime; taip pat šių forumų ikonografinė programa nuosekliai apjungia Julijų giminės dominavimą ir dieviškas ištakas.

Pandey žengia dar toliau, keldama klausimą, kodėl Ovidijaus tekste nepaminėtas Romos forumas, kuris buvo visai šalia minėtųjų. Taip gali būti arba dėl to, kad Ovidijus stengėsi pabrėžti, kad Augusto pastatytieji forumai pradėjo tapti svarbesni viešajame gyvenime nei Forumas, arba tai, jog Forumas buvo įtrauktas į *fora Caesaris*, kaip būtent dar vienas Augusto forumas¹⁰⁶. Paskutinis variantas iškeltų daugiau keblumų, kadangi tai būtų stiprus Augusto, kaip vienvaldžio valdovo, įvaizdžio tvirtinimas atmetant Romos Respublikos laikotarpio svarbą. Kita vertus, toks matymas nebūtų negalimas, kadangi, nors Romos forumas ir buvo istorinis viešojo gyvenimo centras su įsišaknijusiomis respublikinio gyvenimo konotacijomis, valdant Augustui jis išties pamažu tapo pripildytas tiesioginių ir netiesioginių sąsajų su princepsu¹⁰⁷.

Taigi, galimai pirmosios vedlio išsakomos frazės – *haec sunt fora Caesaris* – neužtektų laikyti tik nurodymu į vieną Julijaus forumą, o žodžio *fora* tik poetinė daugiskaita (kaip

¹⁰⁵ Favro 1998, 97.

¹⁰⁶ Pandey 2018, 121.

¹⁰⁷ Šalia jau seniau stovėjusių objektų Romos forume Augusto laikais buvo pastatyta daugiau su imperatoriumi susijusių pastatų, pavyzdžiui Julijaus kurija (*Curia Iulia*), Auksinis myliastulpis (*Milliarum aureum*), Dieviškojo Julijaus šventykla (*Templum Divi Iulii*), Augusto arka (*Arcus Augusti*), taip pat Emilijų bazilika (*Basilica Aemilia*) bei Julijaus bazilika (*Basilica Iulia*) buvo rekonstruotos Augusto. (Dilytė 2012)

matoma iš lietuviško vertimo), nes tuo metu ir Julijaus, ir Augusto forumai stovėjo vienas šalia kito, jungiami ne tik erdvinio artumo, bet ir ikonografinio naratyvo panašumo. Visgi, ar Romos forumas patenka į šią frazę nėra visiškai aišku, tačiau tai gali būti poeto bandymas piešti naujo, jau Augusto valdomo, miesto planą, tokiu būdu pabrėžiant naujo valdymo ypatumus ir politinės santvarkos pokytį. Taip pat, kadangi pirmoji knygelės pamatoma objektų grupė referuoja būtent į Augustą, t. y. pirmuoju pamatomu objektu įvardyti pasirenkama ne bet kokią kitą miesto objektą, yra aiškiai nurodomas ideologinis maršruto aspektas – knygelė nuo pat pradžios susiduria su imperatorišku miestu.

2.2.2 *Forum Romanum*

Sacra Via, Aedes Vestae, Regia

Jei manysime, jog ankstesnė objektų grupė (*fora Caesaris*) kartu pradeda kelionę ir įveda į imperinį miestą, tuomet sekanti maršruto kelyje minima objektų grupė nurodo, jog knygelė jau yra atvesta į Romos Forumo teritorijos centrą. Tokia pozicija kelia problemų, nes tarp paminėtų *fora Caesaris* ir dabartinės minimos vietos yra nemažas tarpas (žr. priedą pav.1). Tai suponuoja du galimus kelius iki sekančių vedlio paminimų objektų – Vestos šventyklos (*Aedes Vestae*) ir Regijos (*Regia*):

haec est a sacris quae via nomen habet

hic locus est Vestae, qui Pallada servat et ignem,

*haec fuit antiqui regia parva Numae.*¹⁰⁸ (Ov. Tr. 3.1. 28–30)

Pirmasis kelias vestų pradedant Argileto keliu (*Argiletum*), tuomet praeinant pro Julijaus ir Augusto forumus bei įsiliejant į Šventąjį kelią (*Via Sacra*) ir toliau einant pro Forumą. Toks kelias atrodytų tinkamesnis vesti svetimšalius, nes būtų vedama pro visą Forumą, t. y. valstybės gyvenimo epicentrą. Visgi, reikia atkreipti dėmesį, jog, jei yra vedama būtent šiuo keliu, vedlys nepamini reikšmingų objektų, pavyzdžiui, Emilijų¹⁰⁹ ir Julijaus bazilikų, Dieviškojo Julijaus šventyklos bei Augusto arkos. Samuel Huskey, pabrėždamas šių objektų sąsają su Augustu ir jo gimine, teigia, jų neįtraukimą į maršrutą laiko tam tikra „retorine *damnatio memoriae* priemone“, aiškindamas, jog vienas iš būdų tai atlikti buvo „ištrinti

¹⁰⁸ „Štai gatvė, kuri vardą įgavo nuo šventųjų eisenų./ Štai Vestos vieta, kuri sergsti Paladiją ir ugnį./ čia buvo senojo Numos nedideli rūmai.“

¹⁰⁹ Pirmą baziliką buvo pastatyta 179 m. pr. Kr. konsulų Marko Emilijaus Lepido ir Fulvijaus Nobilijono, tuomet vadinta Fulvijaus bazilika (*Basilica Fulvia*), o po vėlesnių rekonstrukcijų, atliktų Emilijų giminės, pradėta vadinti Paulo bazilika (*Basilica Pauli*) (Coarelli 2007, 48), tačiau Augustas 14 m. pr. Kr. šalia pastatė portiką, skirtą savo vaikaičiams Gajui ir Lucilijui (Dilytė 2012, 225).

žmogaus vardą iš viešų paminklų, įrašų, dokumentų ir monetų“¹¹⁰. Visgi, ši pozicija kritikuojama kitų mokslininkų, pavyzdžiui Pandey, taip pat, mūsų nuomone, toks pareiškimas nėra pagrindžiamas atsižvelgiant į visą knygelės maršrutą, kuriame netrūksta nuorodų į Augustą.

Antras galimas knygelės kelias iki Vestos šventyklos ir Regijos prasideda maždaug nuo Augusto forumo, apsukant Emilijų baziliką šiauriniu, o po to rytiniu pakraščiu, toje vietoje, kur 141 m. po Kr. buvo pastatyta Antonino ir Faustinos šventykla (*Templum Antonini et Faustinae*). Šis kelias galėtų iš dalies padėti susiaurinti į *fora Caesaris* frazę telpančius objektus, nes atrodytų, kad Julijaus forumas tokiu atveju atsidurtų toliau, nes ties Augusto forumu būtų daromas posūkis link Emilijų bazilikos. Visgi, mūsų nuomone, kadangi Julijaus ir Augusto forumai ribojosi, o kelio kirtimo kampas nebūtų toks didelis, kad nebūtų pastebimas ir Julijaus forumas. Be to, šio kelio pasirinkimui trukdo tai, jog pirmiau yra paminima Vestos šventykla, o ne Regija, kuri, ateinant nuo Emilijų bazilikos rytinio krašto būtų pirmiau pastebimas objektas nei Vestos šventykla. Vienaip ar kitaip, būtent Vestos šventyklos ir Regijos paminėjimas iškart po *fora Caesaris* nurodo sąmoningą pasirinkimą praleisti kitus galimus aplankyti objektus ir įtraukti objektus, labiausiai reprezentuojančius Romos religinę praktiką, todėl tai reikalauja tolesnio tyrimo.

Anksčiau cituotose eilutėse matomas vedlio bandymas aitiologine perifrāze¹¹¹ paaiškinti Šventojo kelio pavadinimą. Viena vertus, tokiu būdu dar kartą įtvirtinamas svetimšalės knygelės, atsiųstos iš barbarų krašto, santykis su miestu – Roma jai yra naujas ir dar nepažintas miestas, todėl ji pati negali kurti turinio ir prasminių ryšių su matomais objektais, tad jai prireikia pagalbos iš išorės¹¹², būtent vietinio vedlio, kuris ne tik paprastai įvardija miesto objektus, bet ir suteikia šiek tiek konteksto apie juos. Pavyzdžiui, primityviai paaiškina Šventojo kelio pavadinimo kilmę bei lakoniškai pristato, kas buvo saugoma Vestos šventykloje. Visgi, čia matoma, jog nėra suteikiamas platesnis šventyklos reikšmės paaiškinimas, išsiaiškinti prasminį objektų lauką yra paliekama skaitytojams. Be to, tokie trumpi, kontekstą suteikiantys žodžiai tik įtvirtina įspūdį, kad knygelė yra vedama per miestą, sparčiu tempu pro juos tik praeinant, taip lyg knygelė iš tiesų būtų tik lydimas link savo tikrojo tikslo. Kita vertus, šie žodžiai atlieka ir funkciją nukreipti knygelę, o kartu ir skaitytojus, norima linkme miesto plane, bei suteikti dar vieną atskaitos tašką minties žemėlapyje.

¹¹⁰ Huskey 2006, 24.

¹¹¹ Curtis 2015, 415.

¹¹² *Ibid.*, 419.

Parodomieji, kryptį nurodantys, įvardžiai (*haec, hic, haec*) čia vėlgi leidžia jungti matomus objektus į tikslingą ir prasmingą seką.

Kadangi toje vietoje, į kurią, galime manyti, rodo vedlys (*hic locus est Vestae*), buvo keletas pastatų, susijusių su Vestos kultu – Vestos šventykla bei Vestalių namai (*Atrium Vestae*), čia vartojamas žodis *locus* galėtų nurodyti į abu statinius arba į jų grupę. Vis dėlto, dėl nuorodos į Paladiją, kuri pagal vieną mito versiją Enėjas išsaugojo ir atgabeno iš Trojos, ir amžinąją ugnį, galima spręsti, jog elegijoje yra kalbama apie Vestos šventyklą, nes būtent joje ir buvo saugomi šie kulto objektai. Nors patys romėnai tiksliai nežinojo, kas iš tiesų yra saugoma Vestos šventykloje¹¹³, tačiau galima manyti, jog dėl joje saugomos amžinosios ugnies bei galimai iš Trojos išgelbėtu Paladiju, ši vieta buvo ne tik itin svarbus religinis centras, bet ir siejama su Romos ilgaamžiškumu ir saugumu. Šventyklos įkūrimas priskiriamas Numai Pompilijui¹¹⁴.

Su religine sfera susijusi ir kita vieta, kurią nurodo vedlys – *haec fuit antiqui regia parva Numae*. Kaip ir Vestos šventyklą, Regiją pastatė karalius Numa, o respublikos laikais šioje vietoje buvo įsikūręs ir savo religines pareigas atliko vyriausiasis pontifikas (*pontifex maximus*). Manoma, jog iš tiesų jis gyveno viešuose/specialiuose namuose (*Domus Publica*), siejamuose su Vestos šventykla, kadangi Regijoje buvo saugomos šventenybės (*sacraria*)¹¹⁵, tad jie buvo skirti tik religinei praktikai. Poetas Vestos kulto pastatus ir Regiją mini kartu, nes šie pastatai buvo šalia vienas kito prie Šventojo kelio, einant link Palatino. Kartu jie sudarė pastatų grupę, kuri buvo viena seniausių Romoje, „simbolizavusi patvarią romėnų religinę tradiciją“¹¹⁶, todėl itin stipriai susaistyta su miesto istorija ir tapatybe. Kadangi abiejų objektų įkūrimas siejamas su antruoju Romos karaliumi, negalima nepaminėti ir sąryšio su karalių periodu.

Tokie vedlio išsakomi žodžiai kelia keblumą, mat jis šiuos objektus pristato išlaikydamas jų tradicinę funkciją. Toks skaitymas jau tuomet galėjo pasirodyti keliantis nuostabą, nes Augustas, kaip vyriausiasis pontifikas, 12 m. pr. Kr. perkėlė abiejų šių vietų religinės praktikos funkcijas prie savo namų ant Palatino. Ten jis įkūrė Vestos aukurą ir šventyklą, o dalį savo namų komplekso buvo paskyręs kaip viešus namus (*domus publica*) – tai leido jam atlikti aukščiausiojo žynio pareigas ne Regijoje¹¹⁷. Vadinasi, abiejų šių vietų funkcija Forume tarsi sumenko religinėje praktikoje, o Augustas save susiejo su valstybe ir

¹¹³ Dilytė 2012, 108.

¹¹⁴ Richardson Jr. 1992, s.v. Vesta, Aedes.

¹¹⁵ Richardson Jr. 1992, s.v. Regia.

¹¹⁶ Huskey 2006, 22.

¹¹⁷ Richardson Jr. 1992, s.v. Regia.

pasiviešinti romėnų tradiciją, taip dar labiau sujungdamas savo viešas ir privačias pareigas¹¹⁸. Vedlio žodžiai čia neleidžia suprasti, kad buvo įvykdyta tokia religinio centro kaita, priešingai, atrodo, jog rodydamas knygelei šias vietas, jis tarsi labiau akcentuoja būtent tradicines šių pastatų funkcijas, ypač tai matyti žodžių *hic locus est Vestae, qui Pallada servat et ignem* – žodis „sergsti“ (*servat*) tarsi nurodo kulto objektų saugojimo tąsą būtent Forume esančioje Vestos šventykloje. Viena užuomina, kelianti įtarimą, kad įvyko tradicinio centro pokytis, gali būti tai, jog kūrinyje *Fasti* Regija yra apibūdinama kaip „didinga“ (*magna*), o šioje elegijoje kaip „menka“ (*parva*). Kartu apskritai toks objektų įtraukimas į maršruto seką yra iškalbingas. Carole Newlands teigia, jog tokie „atrodytų, naivaus pasakotojo pastebėjimai ir komentarai nukreipia atsakomybę nuo poeto į tekstą ir jo skaitytoją“¹¹⁹. Tad, nors knygelei ir yra pristatomi šie pastatai, lyg išlaikantys savo tradicines konotacijas, skaitytojams yra atveriamas dar viena vertinimo perspektyva.

Viena vertus, vedlys nurodo tradicinę religinio kulto vietą Forume, tokiu būdu suklaidindamas knygelę dėl Vestos kulto centro padėties mieste. Kita vertus, išsilavinusių skaitytojų, žinančių jog dalis Vestos šventyklos ir Regijos funkcijų buvo perkeltos prie Augusto namų, žvilgsniai jau yra kreipiami būtent link šios vietos. Tai įrodo ir dar vienas svarbus simbolis, susijęs su šiomis religinėmis vietomis, nors ir tiesiogiai elegijoje (dar) nepaminėtas – lauro medis. Poetas kūrinyje „Fastai“ pateikia tokį aprašymą:

*laurea, flaminibus quae toto perstitit anno,
tollitur, et frondes sunt in honore novae,
ianua tunc regis posita viret arbore Phoebi:
ante tuas fit idem, curia prisca, fores.*

Vesta quoque ut folio niteat velata recenti

*cedit ab Iliacis laurea cana focis.*¹²⁰ (Ov. *Fast.* 3. 137–142)

Lauro vainikas, kaip matoma šiose eilutėse, buvo svarbus religinis simbolis. Visų pirma, jis buvo Apolono medis (*arbore Phoebi*), dar žinoma, jog jis buvo padėtas prie Regijos ir Vestos šventyklos ir pakeičiamas nauju kartą per metus. Lauro medis taip pat augo prie Augusto namų (*domus Augusti*) durų. Kadangi tolesnėse elegijos eilutėse yra pasiekiami Augusto namai ir minimas lauro medis, o šis kelionės etapas bus aptariamasis juos pasiekus, kol kas užteks tik paminėti šią sąsają tarp Vestos šventyklos, Regijos ir Augusto namų, kaip įrodymą, jog tai yra

¹¹⁸ Pandey 2018, 121.

¹¹⁹ Newlands 1997, 66.

¹²⁰ „Lauro lapai, kurie per visus metus stovėjo flaminų namuose, yra pašalinami, ir pagerbiami nauji lapai, tada karaliaus apkaitytos durys žaliuoja nuo Foibo medžio. Tas pas nutinka ir tavo durims, senoji kurią. Ir kad Vesta šviežiais lapais apdengta pasipuoštų, iš Ilijos aukuro senas lauras pasitraukia.“

pirma užuomazga, numatanti kelionės kulminacijos tašką ir ryšį tarp Augusto ir religinės sferos.

Tad, jei *fora Caesaris* perėmė tam tikras Romos forumo viešojo gyvenimo funkcijas, tai Vestos šventyklos ir Regijos religinės funkcijos buvo perkeltos į dar vieną su imperatoriumi susijusį tašką – Augusto namų kompleksą. Abu šie atvejai neakivaizdžiai parodo Augusto laikais vykdytą laipsnišką svarbių miesto susibūrimo taškų perkonfigūravimo politiką, tačiau tai atliekama inversijos būdu: *fora Caesaris* žymi naują perkėlimo tašką, o Vestos šventykla ir Regija – tašką, iš kurio buvo perkelta. Toks religinio centro įvardijimas jo originalioje vietoje, kaip mano Huskey, leidžia poetui vedlio lūpomis siūlyti, jog nėra taip lengva pakeisti jo lokaciją romėnų mąstyme¹²¹. Visgi, jei tai ir negali būti užtikrintai įrodoma, galima teigti, jog poeto amžininkai šiose eilutėse galėjo išvelgti dar vieną Augusto miesto plano pjūvį, atspindintį ne tik viešojo, bet ir religinio gyvenimo, pokyčius, kuriuose vykdė imperatorius. Be to, atsižvelgiant į Vestos šventyklos, Regijos, Augusto namų ir lauro medžio simboliką, galima manyti, jog netiesioginiu būdu jau yra vedama link Palatino, į imperinio miesto viršūnę.

Porta Palati, Templum Iovis Statoris

Sekantys vedlio parodomi objektai ypatingai ryškiai atspindi topografinį miesto plano tikslumą, taip tik dar labiau įtvirtindami tikro pasivaikščiojimo po miestą išpūdį. Tai yra paskutiniai objektai prieš pasiekiant svarbiausią kelionės tašką. Praėjus Vestos šventyklą ir Regiją knygelė su vedliu suka dešinėn:

inde petens dextram 'porta' est ait 'ista Palati,

*hic Stator, hoc primum condita Roma loco est.*¹²² (Ov. Tr. 3.1. 31–32)

Pirmasis minimas objektas – Palatino vartai (*porta Palati*), dar įvardijami kaip senieji *Porta Mugonia*¹²³, kurie buvo Šventojo kelio aukštutinės atkarpos (*summa Sacra Via*) gale sukančią dešinėn (*petens dextram*) link Palatino kalvos. Mugonijos vartai buvo vieni iš pradinių vartų, vedančių į Romulo laikų Palatino teritoriją¹²⁴ ir buvo Romulo laikų pomerijų juosiančios sienos dalis¹²⁵. Poetas pavadina Palatino vartais, taip atsisakydamas senojo, bet pasirinkdamas naująjį, Pandey teigimu, susijusį su karvių ganymu, bet naująjį, atspindintį vieną svarbiausių imperinio

¹²¹ Huskey 2006, 23.

¹²² „Iš ten sukančią dešinėn sako: „Štai Palatino vartai,/ Čia Sustabdytojas, čia vieta, kur pirmiausia Roma buvo įkurta.“

¹²³ Kartais sutinkama ir kaip *Porta Mugionia*.

¹²⁴ Claridge, 1998, 156.

¹²⁵ Coarelli, 2007, 132.

miesto mazgų¹²⁶. Tačiau prieš lipant į Palatino kalvą yra parodomas dar vienas itin reikšmingas objektas – Jupiterio Sustabdytojo šventykla (*templum Iovis Statoris*).

Jupiterio Sustabdytojo šventykla, tiksliau būtent ta vieta, kurioje iš pradžių buvo Romulo pašvęstas aukuras, kur tik 294 m. pr. Kr. buvo pastatytas šventyklos pastatas, kaip ir Vestos šventykla bei Regija, yra siejami su seniausiu Romos istorijos laikotarpiu. Jei religinio kulto vietos siejamos su antruoju Romos karaliumi Numa, tai šioji šventykla – su Romulu, vadinasi, miesto įkūrimo laikais. Pasak legendos, per mūsų su sabinais Romulas prisiekė šventyklą šiam dievui: *hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monumentum sit posteris tua praesenti ope servatam urbem esse, uoueo*.¹²⁷ (Liv. 1.12.6). Manoma, jog seniau toje vietoje buvo tik aukuras, o šventykla buvo pastatyta 249 m. pr. Kr. konsulo Marko Atilijaus Regulo¹²⁸, tačiau tikslesnę vietą galima rasti nurodytą paties Ovidijaus:

tempus idem Stator aedis habet, quam Romulus olim

ante Palatini condidit ora iugi.¹²⁹ (Ov. Fast. 6. 793–794)

Čia nurodoma vieta yra būtent prieigose prie vartų į Palatiną (*ante Palatini [...] ora iugi*). Vėlgi, ir šiame kūrinyje poetas vartoja ne Mugonijos vartų pavadinimą. Jupiterio Sustabdytojo šventykla išsiskiria dviem reikšminiais aspektais. Ji siejama su Romulu ir miesto įkūrimo pradžia. Šioje elegijoje tai nėra vienintelė aliuzija į mitinį Romos miesto įkūrėją. Jau aptarėme, jog Augusto forume stovėjusi šventykla buvo skirta Marsui – Romulo tėvui. Tačiau Jupiterio Sustabdytojo šventykla pateikia dar ryškesnę asociaciją su Romulu būtent todėl, jog šventyklos statusas buvo puikiai žinomas to meto visuomenėje ne tik dėl Livijaus aprašytos legendos, bet ir dėl Cicerono *Katilinarijų*¹³⁰. Negana to, ryšį įtvirtina žodžiai, jog tai įvardijama kaip pirmoji Romos įkūrimo vieta (*hoc primum condita Roma loco est*). Galbūt taip sakoma norint pabrėžti, jog toje vietoje Romulo pažadėtas aukuras, kur kaip minėta vėliau atsirado ir šventykla Jupiteriui Sustabdytojui, padėjo romėnams nepasitraukti iš mūsų su sabinais ir tokiu būdu neatiduoti miesto priešams. Jei laikysimės Ovidijaus siūlomos aukuro vietos lokalizacijos Palatino kalvos prieigose, tuomet iškyla dar viena interpretacijos galimybė. Galbūt frazė *hoc primum condita Roma loco est* gali nurodyti vedlio mostą nebe tiesiai į Jupiterio Sustabdytojo šventyklą, bet jau į patį Palatiną, kur išties, anot Livijaus, Romulas įkūrė miestą. Vienaip ar kitaip, abi galimos interpretacijos yra siejamos su Romulu, tad minimi objektai negali būti

¹²⁶ Pandey 2018, 122.

¹²⁷ „Čia aš tau, Jupiteriui Sustabdytojui, šventyklą prisiekiu, kuri bus ateinančioms kartoms paminklas tavo dabartinės pagalbos išgelbėti miestą.“

¹²⁸ Coarelli, 2007, 90.

¹²⁹ „To paties laikmečio yra Sustabdytojo šventykla, / kurią Romulas kadaise prie Palatino kalvos prieigų įkūrė.“

¹³⁰ „Pirmoji kalba prieš Katiliną“ 63 m. pr. Kr. buvo pasakyta būtent Jupiterio Sustabdytojo šventykloje.

vertinami atskirai nuo jo. Nors Oktavijanas svarstė priimti Romulo vardą, tačiau ilgainiui šis vardas tapo nebetinkamas atsižvelgiant į jo norą išvengti asociacijos su karalių periodu¹³¹, tad toks pasirinkimas įvardyti objektą, turintį nedviprasmiškas konotacijas su miesto įkūrėju, ir knygelės atvedimas prie vadinamųjų miesto pamatų yra gan problemiškas.

Newlands išvelgia dar vieną galimą šio objekto įtraukimo į knygelės maršrutą hipotezę¹³². Remiantis Livijaus pasakojimu, 207 m. pr. Kr., per Antrąjį punų karą, šioje šventykloje dvidešimt septynios mergelės mokėsi himną, kai tuo metu į Junonos Karalienės šventyklą (*Templum Iunonis Reginae*) trenkė žaibas (*id cum in Iovis Statoris aede discerent conditum ab Livio poeta carmen, tacta de caelo aedis in Aventino Iunonis Reginae*¹³³ (Liv. 27. 37. 7)). Mokslininkė teigia, kad dėl to ilgainiui šventykla pradėta sieti ne tik su miesto įkūrimu, bet ir su poezijos ištakomis bei jos apsauga. Be to, būtent dėl šios priežasties Jupiterio Sustabdytojo šventyklos paminėjimas išryškina dabartinę Ovidijaus į miestą pasiūstos knygelės situaciją – ji nėra laukiama mieste, tad ir toks šventyklos įtraukimas tik nurodo, kaip „valstybė nutolo nuo jos įkūrimo idealų“¹³⁴. Visgi, nors negalima atmesti tokio teiginio, jis gali būti per daug stiprus. Nors Palatino vartai ir Jupiterio Sustabdytojo šventykla žymi pirmojo maršruto etapo, kuriame vedlys knygelę veda tarsi svetimą šalį pro (jo manymu) vertus paminėjimo objektus, pabaigą ir priartėjimą prie Augusto namų, dar nėra toks ryškus knygelės nepriėmimo į miestą motyvas. Ypatingai, jei atsižvelgsime į tai, jog labiausiai emocijas dėl jos atstūmimo mieste knygelei iššaukianti vieta dar nėra prieita.

Tad Palatino vartų ir Jupiterio Sustabdytojo šventyklos paminėjimas simbolizuoja miesto dabarties – naujo svarbaus miesto taško, žyminčio Augusto galią ir autoritetą, formavimąsi ant Palatino – ir praeities – Romos miesto pradžios ir asociacijos su mitiniu jos įkūrėju Romulu – sąveiką. Pasirinkimas įtraukti Jupiterio Sustabdytojo šventyklą į maršrutą nurodo tam tikrą sąmoningą provokaciją Augusto vykdomos miesto politikos kontekste, nes ir *fora Caesaris*, ir Vestos šventykla su Regija yra daugiau ar mažiau tiesiogiai nurodantys imperatoriaus vykdomus pakeitimus mieste, tuo tarpu Jupiterio Sustabdytojo šventykla turi ryškias sąsajas su karalių ir respublikos laikotarpiu.

Prieš tęsiant maršruto aptarimą reikia pabrėžti, jog ties šiais objektais baigiasi pirmasis kelionės etapas. Šiame etape knygelė yra pasyvi klausytoja, kuriai rodomos svarbiausios

¹³¹ Paul Zanker, *The Power of Images in the Age of Augustus*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1988, 98.

¹³² Newlands 1997, 64.

¹³³ „Tada, kai Jupiterio Sustabdytojo šventykloje mokėsi giesmę, sukurtą poeto Livijaus, trenkė griaustinis į Karalienės Junonos šventyklą ant Aventino.“

¹³⁴ Newlands 1997, 64.

miesto vietos taip, lyg ji išties būtų pirmą kartą į miestą atvykusi svetimšalė. Tai rodo apšiai vartojami parodomieji žodžiai, kuriais vedlys veda knygelės ir skaitytojų žvilgsnius miesto planu. Dar matoma, jog šioje dalyje knygelė aktyviai nesąveikauja su matomais objektais – nurodymai ir paaiškinimai, jei jie yra, vėlgi paliekami vedliui. Objektų interpretacija yra paliekama skaitytojų nuovokai. Taip pat, po Jupiterio Sustabdytojo paminėjimo matomas ir topografinis maršruto pokytis – baigiasi kelionė, besitęsusi Forume ir jo prieigose. Galima įžvelgti, jog netiesiogiai žengiama nuo naujausių prie seniausių – nuo *fora Ceasaris*, iki pirmų Romos pamatų (*hoc primum condita Roma loco est*).

2.2.3 *Domus Augusti*

Antrojo kelionės etapo pradžia žymima kitaip nei ankstesni objektai – nors knygelė vis dar keliauja po miestą, tačiau matomas miesto objektų vaizdas piešiamas nebe vedlio lūpomis, pasakojimą perima pati knygelė. Dėl šios priežasties nebėra tikslų matomų objektų įvardijimų, o tai, ką mato knygelė, suprantama iš konteksto. Pagal maršruto seką, žinant, jog ką tik knygelei buvo parodyti Palatino vartai bei Jupiterio Sustabdytojo šventykla, pristatoma kaip pirmoji miesto įkūrimo vieta, ir toliau sekančių eilučių galima teigti, jog knygelė jau užlipo ant Palatino ir priėjo Augusto namus.

Kaip žinoma, Augusto namų kompleksas buvo įkurtas pietvakariniame Palatino kalno kampe. Ši kalva nuo senovės buvo siejama su Romos ištakomis: pasak pasakojimo, minimo Vergilijaus, čia buvo ir Euandro gyvenvietė (Verg. A. 8. 359–361), taip pat manoma, kad būtent ant Palatino Romulas įkūrė miestą bei turėjo savo namus (*casa Romuli*). Įdomu, jog archeologiniai kasinėjimų¹³⁵ metu buvo atrasta geležies amžiaus trobelių būtent vietoje netoli Augusto namų. Pasak Svetonijaus¹³⁶, Oktavijanas iš pradžių gyveno oratoriaus Hortenzijaus buvusiuose namuose, kurie buvo kuklūs ir nepasižymėjo ypatinga prabanga, tačiau ilgainiui buvo supirkti aplinkiniai namai ir žemės, taip praplečiant namų kompleksą bei paskiriant namų komplekso dalis privačioms bei viešoms erdvėms¹³⁷. Prie Augusto namų durų augo du lauro medžiai¹³⁸, o durys buvo papuoštos ąžuolo lapų vainiku – piliečio vainiku (*corona civica*),

¹³⁵ Coarelli 2007, 132.

¹³⁶ *habitavit [...] postea in Palatio, sed nihilo minus aedibus modicis Hortensianis, et neque laxitate neque cultu conspicuis, ut in quibus porticus breves essent Albanarum columnarum, et sine marmore ullo aut insigni pavimento conclavia* (Suet. Aug. 70). „Vėliau gyveno ant Palatino, bet ne ką mažiau kukliame Hortenzijaus būste, ir nei dydžiu, nei papuošimais nelypatingame, mat jame buvo nedideli portikai su Albos akmens kolonomis ir jokio marmuro ar kambarių su puošniomis grindimis.“ (aut.vert.)

¹³⁷ Coarelli 2007, 142.

¹³⁸ Claridge 1998, 141.

suteiktu kartu su Augusto vardu už piliečių išgelbėjimą (*ob cives servatos*). Tą mini ir pats Augustas: *Quo pro merito meo senatus consulto Augustus appellatus sum et laureis postes aedium mearum vestiti publice coronaque civica super ianuam meam fixa est*¹³⁹ [...] (Aug. Res Gest. 34). Tikslesnę Augusto namų vietą išduoda tai, jog žinoma, kad jie buvo šalia Apolono šventyklos. Šventykla buvo prisiekta 36 m. pr. Kr., kai toje vietoje trenkė žaibas¹⁴⁰, palaikius tai pranašišku ženklu, o pabaigta 28 m. pr. Kr. po pergalės Akcijaus mūšyje, taip įtvirtinant Apolono, kaip Augustą saugančio dievo, statusą¹⁴¹. Į šią šventyklą iš Kapitolijaus Jupiterio šventyklos buvo perkeltos Sibilės knygos, taip pat joje valdant Augustui rinkosi senatas. Vėlgi, kaip ir Vestos kulto ir Regijos atveju, matomas svarbių religinių bei politinių viešojo gyvenimo funkcijų atlikimo pritraukimas prie naujo imperinio centro, tiesiogiai susieto su Augusto asmeniu.

Jei iki atėjimo prie Augusto namų knygelė buvo vedama vedlio, tai dabar matome, jog ji pati pradeda imtis matomos aplinkos vertinimo. Anksčiau aptarti objektai buvo įvardijami savo tikslu pavadinimu, kaip ir dera rodyti į miestą atvykusiems svetimšaliams, tačiau užlipus ant Palatino kalno knygelė pati pasakoja, ką mano matanti:

singula dum miror, video fulgentibus armis

*conspicuos postes tectaque digna deo.*¹⁴² (Ov. Tr. 3.1. 33–34)

Rodosi, jog yra pasiekama kelionės kulminacija, kartu ir topografiškai, nes užlipama į aukščiausią maršruto tašką, ir metaforiškai – knygelė nebegali suvaldyti savo nuostabos, ypač priartėjus prie princepsio namų, t. y. tarsi prie pačios valstybės šerdies. Šiose eilutėse matomas ir pirmas knygelės bandymas interpretuoti matomą objektą, nelaukiant, kol ji įvardys vedlys.

Tik priėjus prie Augusto namų, knygelė išskiria dvi detalės: ginklais papuoštos durys (*fulgentibus armis/ conspicuos postes*) ir pačių namų didybė (*tectaque digna deo*). Mokslininkai¹⁴³ tokias namų ypatybes lygina su jau minėtu Euandro pasivaikščiojimo su Enėju epizodu. Jame Euandras atveda Enėją prie savo namų ant Palatino:

Talibus inter se dictis ad tecta subibant

pauperis Euandri passimque armenta videbant

*Romanoque foro et lautis mugire Carinis.*¹⁴⁴ (Verg. A. 8. 359–361)

¹³⁹ „Senato nutarimu už nuopelnus buvau Augustu pavadintas ir laurais mano namų durys viešai buvo papuoštos ir virš mano durų buvo užkabintas laurų vainikas.“ (aut.vert.)

¹⁴⁰ Claridge 1998, 141.

¹⁴¹ *Ibid.*, 126.

¹⁴² „Kol viskuo stebiuosi, matau įstabias duris su žvilgančiais ginklais ir namus, vertus dievo.“

¹⁴³ Edwards 1996, 120; Newlands 1997, 67.

¹⁴⁴ „Taip kalbėdamiesi priėjo/ prie skurdžiojo Euandro namų ir šen bei ten /galvijų turguje bei ištaigingose Karinose girdėjo gyvulius baubiant.“ (aut. vert.)

Euandras čia vadinamas skurdžiu (*pauperis Euandri*), piešiamas bukoliškas Romos gyvenimo vaizdas su Galvijų turguje (*Forum Boarium*) pardavinėjamais galvijais (*armenta videbant Romanoque foro [...] mugire [...]*). Tuo tarpu Ovidijaus knygelė jau mato pasikeitusį miestą, o dabartinio valdovo namai išties nėra skurdūs, priešingai, jie spindi ir yra prilyginami dievų sferai. Toks skaitymas, ypatingai atkreipiant dėmesį į Enėjo ir Ovidijaus knygelės pasivaikščiojimo po miestą epizodus, yra abiejų valdovų – Euandro ir Augusto – namų skirtumų išryškinimas. Edwards teigia, jog tokia „ironiška poeto nuoroda į Vergilijų iškelia problemų vertinant Augusto namų epizodą, kuris kitu atveju galėtų būti laikomas pagarbiu nusilenkimu valdovui“¹⁴⁵. Kita vertus, Newlands teigia, kad, nors Augusto figūra šiose eilutėse ir nėra vienareikšmiška, tačiau tai nėra „moralinė turto kritika“¹⁴⁶. Galima pritarti šiai minčiai, nes, mūsų nuomone, prabanga ir namų spindesys knygelės kalboje nėra pernelyg išskiriami su ketinimu juos išryškinti ir pašiepti, ypatingai žinant, jog Augusto namai iš tiesų dar nebuvo prabangūs. Pirmiausia, nors ir sakoma, kad Augusto namų durys papuoštos spindinčiais ginklais (*fulgentibus armis*), tačiau tai gali būti natūrali svetimšalės knygelės, po varginančios kelionės iš barbarų žemės atvykusios į valstybės centrą, reakcija pamačius aukščiausio valstybės valdovo namus¹⁴⁷.

Knygelė savo žodžiais akcentuoja ne materialinę namų šeimininko gerovę, bet net trimis skirtingomis nuorodomis iššaukia asociaciją su dievais:

*‘et Iovis haec’ dixi ‘domus est?’ quod ut esse putarem,
 augurium menti querna corona dabat,
 cuius ut accepi dominum, ‘non fallimur,’ inquam,
 et magni verum est hanc Iovis esse domum,
 cur tamen opposita velatur ianua lauro,
 cingit et augustas¹⁴⁸ arbor opaca comas?
 num quia perpetuos meruit domus ista triumphos,
 an quia Leucadio semper amata deo est?’¹⁴⁹ (Ov. Tr. 3.1. 35–42)*

Pirmiausia, namai yra laikomi vertais dievo (*tectaue digna deo*), o paskui klaidingai priskiriami svarbiausiajam dievui Jupiteriui (*‘et Iovis haec’ [...] ‘domus est?’*). Nors knygelė iš

¹⁴⁵ Edwards 1996, 120.

¹⁴⁶ Newlands 1997, 67.

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ Šiose eilutėse L. Curtis (2015, 417) pastebi žodžių *augurium* ir *augustas* [*comes*] etimologinę sąsają, kuri išties gali pasirodyti kaip nedviprasmiškas kreipimasis į valdovą.

¹⁴⁹ „Ar Jupiterio šie namai?“ – klausiu, nes galvoju, jog verti./ [o] mintims palankų ženklą išduoda ažuolo vainikas./ Kai jų šeimininką sužinojau, tariau: „Nesuklydau“,/ išties šie namai yra didžiojo Jupiterio./Bet kodėl lauras dengia priešais esančias duris/ ir tamsus medis juosia garbingus plaukus?/ Gal todėl, kad šie namai amžinų triumfų nusipelnė,/ ar kad visados yra mylimi Leukadijos dievo?“

pradžių klaidingai identifikuoja matomą objektą, tačiau sužinojusi, kas jų šeimininkas (*cuius ut accepi dominum*) – Augustas – tik patvirtina, jog nesuklydo (*non fallimur*), tokiu būdu prilygindama Augustą ne tik dievui, bet visų svarbiausiajam dievui – Jupiteriui. Toks namų išaukštinimas juos laikant vertais Jupiterio hiperbolizuoja jų statusą viso miesto kontekste, kartu netiesiogiai tai daro įtaką ir Augusto vertinimui. Tokia (ne)sąmoninga klaida rodo bandymą lyginti valdovą su Jupiteriu, kurio viršenybė ir valdžia kitų dievų atžvilgiu galėjo būti analogiškai pritaikoma Augustui ir jo pavaldiniams. Taip pat, tai atliepia ir Augusto įvardijimas namų šeimininku (*dominum*), mat žinoma, jog jis nemėgo būti taip vadinamas¹⁵⁰. Tačiau tai nėra pirmas kartas, kai poetas lygindamas Augustą su Jupiteriu siekia iššaukti malonę sau:

*iure igitur genitorque deum rectorque vocatur,
iure capax mundus nil Iove maius habet.
tu quoque, cum patriae rector dicare paterque,
utere more dei nomen habentis idem.*¹⁵¹ (Ov. Tr. 2.1. 39–42)

Tad kita vertus, tai išties gali būti dar vienas prašymas atleisti poetui už jo kaltę, apeliavimas į Augusto atlaidumą (*clementia Augusti*), nes dėmesys yra kreipiamas į ant Augusto namų durų pakabintą ąžuolo lapų vainiką (*querna corona*), t. y. vainiką už nuopelnus apsaugant piliečius nuo karo ir atleidžiant kai kuriems, dalyvavusiems pilietiniuose karuose. Anot Gelijaus¹⁵², piliečio vainikas būdavo suteikiamas piliečio piliečiui už išgelbėjimą mūšyje, o Melissa B. Dowling teigia, jog piliečio vainikas (*corona civica*) būdavo suteikiamas už kariuomenės vado pastangas išgelbėti savo karius nuo svetimšalių priešų, tačiau Augustui ji buvo suteikta laikant Akcijaus mūšį kova su Egipto pajėgomis¹⁵³, t. y. kovoje su priešais iš išorės. Poeto prašymą atleidimui įrodo ir šios eilutės, kuriose patvirtinama, jog ant durų kabantis ąžuolo lapų vainikas yra ne kas kita, kaip piliečio vainikas:

*causa superpositae scripto est testata coronae:
servatos cives indicat huius ope.
adice servatis unum, pater optime, civem,
qui procul extremo pulsus in orbe latet,
in quo poenarum, quas se meruisse fatetur,*

¹⁵⁰ Dilytė 2012, 39.

¹⁵¹ „Taigi teisėtai dievų tėvu ir valdovu vadinamas,/teisėtai plačiame pasaulyje nėra nieko didingesnio už Jupiterį./ Ir tu taip pat, kadangi tėvynės tėvu ir vadu vadiniesi,/ naudokis pagal paprotį tuo pačiu vardu kaip ir ji turinčio dievo.“

¹⁵² „Civica“ *corona appellatur, quam civis civi a quo in proelio servatus est testem vitae salutisque perceptae dat.* (Gell. NA 5.6. 11) „Piliečio vainiku yra vadinamas tas vainikas, kurį pilietis suteikia piliečiui, kuris jį išgelbėjo mūšyje, kaip įrodymą išgelbėtos gyvybės ir sveikatos.“ (aut.vert)

¹⁵³ Melissa B. Dowling, *Clemency & Cruelty in the Roman World*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2006, 134.

*non facinus causam, sed suus error habet.*¹⁵⁴ (Ov. Tr. 3.1. 47–52)

Nenuostabu, jog pamačius vainiką, poetas knygelės lūpomis pasinaudoja proga prašyti išgelbėjimo ir sau. Kadangi knygelė tarsi perskaito, kad toks svarbus apdovanojimas/titulas yra suteiktas už piliečių išgelbėjimą (*servatos cives*), yra kuriama analogija, mat jei Augustas jau suteikė pagalbą kitiems piliečiams, kodėl to negalėtų padaryti ir su ištremtu poetu. Taip pat, šioje elegijoje matomas ir pirmas tiesioginis kreipimasis į Augustą, kaip tėvą (*pater*), galintį išpildyti tokį poeto prašymą.

Vis dėlto, kaip pastebi Pandey¹⁵⁵, tarp pirmojo laurų vainiko identifikavimo ir supratimo, kad jis išties yra piliečio vainikas, yra nemažas tarpas. Tarp šių dviejų pastebėjimų įsiterpia dar viena referencija į dievišką sferą. Visų pirma, paminimas lauro medis, augantis šalia durų (*velatur ianua lauro*), kuris, viena vertus, primena prie jau minėtų religinių objektų paliekamus lauro lapus, o taip pat ir simbolizuoja Apolono medį. Matoma dar viena aliuzija į dievą, šį kartą – dievą, su kuriuo gretinosi pats Augustas. Ne veltui šalia Augusto namų pastatyta šventykla buvo skirta Apolonui – jau minėto Akcijaus mūšio metu Augusto prisiekta šventykla buvo užtikrintas veiksmas susieti save su šiuo dievu. Tad iki tol, kol knygelė išdrišta prašyti atleidimo poetui, ji jau keletą kartų, skaitydama Augusto namų simbolius, sugretina valdovą su dviem dievais – Jupiteriu ir Apolonu. Toks gan drąsus susiejimas net su dviem dievais, leidžia poetui atvirai atkreipti dėmesį į valdovo galią valstybėje, taip pat jo galią išgelbėti.

Taigi, priėjusi Augusto namų kompleksą, matome, kad knygelė yra priblokšta jų didybės tiek, kad ji pati prabyla savo lūpomis. Toks prabilimas, kurį seka namų gretinimas su dievams tinkamu būstu, galia atrodyti kaip pataikavimas valdovui, tačiau knygelės matomas simbolis – piliečio vainikas – iškelia dar vieną interpretavimo plotmę. Nors knygelės akimis Augustas turi beveik dievišką statusą, ir yra apdovanotas už savo nuopelnų piliečiams, jo atlaidumas nepasiekia poeto. Galima manyti, kad taip poetas išryškina neatitikimą tarp Augusto norimos demonstruoti politikos ir jo realių veiksmų, bent jau individualiu poeto atžvilgiu. Būtent toks skaitymas leidžia abejoti, kad tai yra vien pagarbus nusilenkimas valdovui, ypatingai turint galvoje, kad poetas šią elegiją jau rašo būdamas tremtyje, t. y. viltys sugrižti yra vis labiau nuslopusios, o tai leidžia kritiškiau vertinti Augustą.

¹⁵⁴ „Priežastis prikabinoto vainiko yra užrašų paliudyta:/ išgelbėtus piliečius nurodo šiojo pastangų dėka./ Pridėk prie išgelbėtųjų dar vieną, puikiausias tėve, pilietį,/ kuris tolimiausiam pasaulio kampe atstumtas slepiasi,/ ir bausmių, kurių pripažįsta nusipelnęs,/ ne nusikaltimas priežastis, o jo klaida buvo.“

¹⁵⁵ Pandey 2018, 128.

2.2.4 Viešosios bibliotekos

Augusto namuose knygelė neranda prieglobsčio ir atleidimo savo kūrėjui, tačiau kelionė po Romą dar nesibaigia, o knygelei dar yra paliekama šiokia tokia viltis nebūti visiškai atstumtai mieste, net jei ir valdovo namai jai yra užverti. Kelionė tęsiama ieškant prieglobsčio viešosiose bibliotekose. Pirmąją tokią biblioteką buvo sumanęs steigti jau Julijus Cezaris, tačiau jis nespėjo įgyvendinti šio plano, tad pirmosios viešosios bibliotekos įkūrimas priskiriamas Azinijui Polijonui¹⁵⁶. Knygelė nenuėina toli nuo Augusto namų, mat pirmoji biblioteka, kurią ji aplanko, yra įkurta Apolono šventyklos teritorijoje. Tai nustatyti padeda kelios užuominos:

*inde tenore pari gradibus sublimia celsis
ducor ad intonsi candida templa dei,
signa peregrinis ubi sunt alterna columnis,
Belides et stricto barbarus ense pater,
quaeque viri docto veteres cepere novique
pectore, lecturis inspicienda patente.*¹⁵⁷ (Ov. Tr. 3.1. 59–64)

Knygelė vedama (*ducor*) į baltaplaukio dievo šventyklą (*candida templa dei*) – iš to suprantama, kad nurodomas dievas yra Apolonas, o žodis *candida* tai patvirtina, nes iš archeologinių kasinėjimų žinoma, jog šventykla buvo pastatyta iš tais laikais neseniai pradėto kasti balto Lunos marmuro¹⁵⁸. Aikštę prie šventyklos supo portikas su iš svetimo krašto įvežtomis kolonomis (*peregrinis [...] columnis*) – čia minimos kolonos buvo iškaltos iš geltonojo Numidijos marmuro¹⁵⁹. Be to, paminimas ir jau ankstesniuose skyriuose aptartas Belidžių mitinis motyvas. Žinoma, jog Apolono šventyklos aikštėje Augustas buvo įkūręs viešą biblioteką, kuri buvo padalyta į graikų ir lotynų rašytojų skyrius¹⁶⁰. Elegijoje patvirtinama, jog šioje bibliotekoje buvo laikomi senųjų ir naujų rašytojų kūriniai (*quaeque viri [...] veteres cepere novique*), kurie buvo atvirai prieinami skaitytojams (*lecturis inspicienda patente*). Tiesa, būtent eilutėse (*lecturis inspicienda patente*) pastebima, jog autoriaus kūrinių laikymas viešojoje bibliotekoje numano galimybę būti prieinamam platesniam skaitytojų ratui¹⁶¹, kartu ir

¹⁵⁶ Dilytė 2012, 309.

¹⁵⁷ „Iš čia vienodu žingsniu aukštais laiptais/ esu vedama į ilgaplaukio dievo baltą šventyklą,/ kur stovi tarpuose tarp svetimos šalies kolonų statulos –/ Belidės ir barbaras tėvas ištrauktu kardu,/ ir viską, ką senieji vyrai ir jaunieji išlavintais protais sukūrė,/ galima atvirai ištirti skaitytojams.“

¹⁵⁸ Coarelli 2007, 143.

¹⁵⁹ Claridge 1998, 144.

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ T. Keith Dix, „‘Public Libraries’ in Ancient Rome: Ideology and Reality“, *Libraries & Culture*, 29(3), 1994, 285.

suteikia ilgaamžiškumo viltį, kad ir poeto kūriniai gali būti išsaugoti ateičiai. Tokią viltį pagrindžia ir šios eilutės:

quaerebam fratres, exceptis scilicet illis,

*quos suus optaret non genuisse pater.*¹⁶² (Ov. Tr. 3.1. 65–66)

Matoma, kad, nors poetas ir siekia parodyti savo atsiribojimą nuo kūrinių, lėmusių jo tremtį (*quos [...] suus optaret non genuisse*), yra paliekama menka užuomina, viltingas prašymas, išsaugoti bent tuos poeto kūrinius, kurie neužsitraukė nemalonės, o kartu tokiu būdu ir neištrinti paties poeto vardo iš Romoje skaitomų autorių gretų. Deja, knygelė, pirmąjį atstūmimą patyrusi jau prie Augusto namų, yra neįleidžiama ir į Augusto biblioteką – jos sargas liepia išeiti (*custos [...] iussit abire* (Ov. Tr. 3.1.67)). Išties žinoma, jog Palatino bibliotekos priežiūra buvo paskirta Pompėjui Makrui, kuris buvo atsakingas už saugomų leidinių organizavimą – grupavimą, atrinkimą ir katalogavimą¹⁶³. Įdomu, jog Augustas buvo įsakęs apriboti ankstyvuosius Julijaus Cezario raštus¹⁶⁴, kuo ir turėjo pasirūpinti Pompėjus Makras, tad matoma ir valdovo vykdyta cenzūros politika šiuo atžvilgiu. Šioje vienintelėje elegijos vietoje yra įvardijamas trečiasis asmuo – sargas (*custos*), kuris neįleidžia poeto knygelės. Klausimas, ar tai yra nuoroda į Augusto vykdytą paties poeto cenzūrą mieste, ar kartu ir į Pompėjų Makrą, kuris buvo Ovidijaus draugas¹⁶⁵, kol kas negali būti atsakytas vienareikšmiškai. Kad ir kaip bebūtų, šalia Augusto namų esančioje ir jo paties įsteigtoje bibliotekoje knygelė nėra priimta, todėl siekia kitų prieglobsčio taškų.

Kita knygelės maršrute minima biblioteka buvo įkurta Oktavijos portike, šalia Marcelo teatro (*theatrum Marcellii*): *altera templa peto, vicino iuncta theatro*¹⁶⁶ (Ov. Tr. 3.1. 69). Čia minimos kitos šventyklos (*altera templa*) gali būti ties Oktavijos portiku išsirikiavusios šventyklos, tačiau galima nuspėti, kad tikrasis tikslas yra būtent biblioteka. Žinoma, jog joje buvo biblioteka, kurioje taip pat buvo laikomi graikų ir romėnų raštai. Ši biblioteka taip pat tampriai susijusi su Augusto gimine, tad nenuostabu, jog ir į šią biblioteką knygelė nėra priimama: *haec quoque erant pedibus non adeunda meis*¹⁶⁷ (Ov. Tr. 3.1. 70). Reikia atkreipti dėmesį, jog Oktavijos portike įkurta biblioteka buvo netoli Flaminijaus cirko (*Circus Flaminius*), o tai rodo, jog knygelės maršrutas stipriai nutolo nuo Palatino. Įdomu, jog poetas pasirenka neįvardyti Marcelo teatro jo tikroju pavadinimu. Galbūt tokiu būdu buvo siekta

¹⁶² „Ieškojau seserų, žinoma, išskyrus tas, kurių mano tėvas būtų norėjęs nesukurti.“

¹⁶³ Peter White, „Pompeius Macer' and Ovid“, *The Classical Quarterly*, 42(1), 1992, 213.

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *Ibid.*, 210.

¹⁶⁶ „Einu kiton šventyklon, šalia arti esančio teatro.“

¹⁶⁷ „Ir į ją mano kojoms nebuvo leista įžengti.“

išvengti nuorodos į daug skausmo Augustui sukėlusią ankstyvą Oktavijos sūnaus Marcelo mirtį.

Paskutinis knygelės maršrute minimas objektas, į kurį nesėkmingai bandoma patekti, gali būti rekonstruotas iš šių eilučių:

nec me, quae doctis patuerunt prima libellis,

*atria Libertas tangere passa sua est.*¹⁶⁸ (Ov. Tr. 3.1. 71–72)

Čia minimas Laisvės atrijus (*Atrium Libertatis*), kuriame Gajus Azinijus Polijonas įsteigė pirmąją viešąją biblioteką mieste. Dėl tikslios Laisvės atrijaus vietos mieste buvo kilę nesutarimų, nes viena pasiūlyta hipotezė jį lokalizavo ant Kapitolijaus esančiame Tabularijuje (*Tabularium*)¹⁶⁹, tačiau ilgainiui buvo patvirtina jo vieta tarp Kapitolijaus ir Kvirinalio kalvų, netoli Julijaus forumo (vėliau nugriautas Trajano forumo (*Forum Traiani*) statybų metu)¹⁷⁰. Jei laikysimės šios pozicijos, tuomet matoma, jog knygelė savo maršrutą po miestą užbaigia beveik ten, kur pradėjo – prie Cezario forumo(-ų), šį maršrutą aiškiai vizualizavo Huskey (žr. priedą pav.2). Kaip minėta, į Laisvės atrijų knygelė vėlgi neįleidžiama. Kadangi yra pabrėžiama, jog anksčiau šis atrijus buvo atviras mokytojų žmonių knygelėms (*doctis patuerunt prima libellis*), vėl atliepiama viešumo, atvirumo ir prieinamumo piliečiams motyvas, kaip ir Apolono bibliotekoje (*lecturis inspicienda patente*), juos susiejant žodžiais *patuerunt* ir *patente*.

Matome, jog poetui galimybė būti skaitomam mieste likusių amžininkų yra ypatingai svarbi, juk į miestą knygelė ieško prieglobsčio (*sedes*), pirmiausiai tikinti jį surasti būtent viešos bibliotekose, kurios numano ne tik platesnį skaitytojų ratą, bet ir progą nebūti užmirštam. Paskutinėms viltims surasti prieglobstį viešose bibliotekose, knygelė maldauja paskutinės malonės – būti priimtai bent į privačius namus:

interea, quoniam statio mihi publica clausa est,

*privato liceat delituisse loco.*¹⁷¹ (Ov. Tr. 3.1. 79–80)

Užbaigus knygelės maršrutą po Romą, galima matyti, kaip keičiasi knygelės savijauta ir kartu paties miesto interpretavimas. Knygelė pradeda savo kelionę, kaip patikli vedlio vedama svetimšalė nepažįstamame mieste, vedama po tam tikrus sąmoningai parinktus objektus. Užlipusi į Palatiną ir pasiekusi Augusto namus, kurie yra laikomi ir svarbiausiu imperinio miesto tašku, knygelė pradeda pati kalbėti, nebegalėdama sulaukyti savo emocijų.

¹⁶⁸ „Nei man ta, kuri anksčiau buvo atvira mokytojų knygelėms –/ Laisvė – neleido paliesti savųjų menių.“

¹⁶⁹ Claridge 1998, 272.

¹⁷⁰ Coarelli 2007, 103.

¹⁷¹ „Tuo tarpu, kadangi viešos vietos man užvertos,/ tegul privačios mane pridengia.“

Tai rodo, jog knygelė pati imasi iniciatyvos primesti savo interpretaciją matomiems objektams. Ties šia vieta matoma ir paties knygelės susivokimo pokytis – ji pradeda suprasti, jog miestas nėra jai ir jos kūrėjui svetinga vieta. Galiausiai, pradėjusi kelionę kaip svetimšalė, ji pradeda suprasti, kad jos tikėtasis prieglobstis viešose bibliotekose nėra jai neprieinamas. Taip pat, galima atkreipti dėmesį į tai, jog pradėjusi kelionę nuo *fora Caesaris*, į beveik savo pradinį kelionės tašką, žymimą Laisvės atriiaus vietos, ji ateina jau pasikeitusi – praradusi viltį ir atstumta Romos. Taigi, jei prisiminsime jau aptartą „Meilės meno“ epizodą, kuriame dėstomas meilei tinkamų vietų sąrašas, pamatysime, jog šios dvi ištraukos ganėtinai skiriasi. Kūrinyje „Meilės menas“ poetas naudoja Augusto Romos medžiagą, t. y. dauguma išvardytų objektų yra stipriai susiję su imperatoriškąja šeima, tačiau poetas nepolitizuoja šio sąrašo, veikiau naudoja pasirenka vietas pagal patrauklumo moterims bei tinkamumo flirtuoti ypatybės. Šiuo atveju, poetas veda knygelę būtent per Augusto miestą. Miestą, kuriame kiekvienas objektas ar objektų grupė referuoja į tam tikrą Augusto vykdytos politikos aspektą, tokiu būdu poetas bando įsiteikti imperatoriui. Visgi, jis pats supranta, kad planas bergždžias, o tai matosi iš to, kad knygelė lieka atstumta ne tik paties imperatoriaus namuose, bet net ir viešose bibliotekose, vietoje, kuri tarytum buvo jos paskutinis šansas prisiglausti nesvetingame mieste.

2.3 Matyti Romą „sielos akimis“

Kūriniuose „Liūdesio elegijos“ ir „Laiškai iš Ponto“ atsiskleidžia ilgesio ir nostalgijos kupinos eilės, nes poetas yra fiziškai atitolęs nuo Romos. Ištremtas poetas aprauda savo tremties vietą – atšiauriuosius ir barbariškus Tomus, kurie neprilygsta Romai nei savo klimatu, nei kultūra, nei civilizuotumu. Todėl, anot Volk, „kai Ovidijus yra įkalintas Tomuose, kurie jo akyse yra apibrėžiami kaip visko, kas romėniška, stoka – taikos, miestietiško, visuomenės, lotynų kalbos – pati Roma jam tampa vaizduotės miestu“¹⁷². Vaizduotės Roma poeto tremties kūryboje pasirodo keliais pavidalais. Anksčiau parašytame kūrinyje „Liūdesio elegijos“ poetas prisimena paliktą gyvenimą ir vietas Romoje:

*Roma domusque subit desideriumque locorum,
quicquid et amissa restat in urbe mei.*¹⁷³ (Tr. 3.2. 21–22)

¹⁷² Volk, 2010, 99.

¹⁷³ „Roma ir namai prisiartina, ir vietų ilgesys,/ ir viskas, kas tik mano apleista liko mieste.“ (aut. vert.)

Čia išskiriami trys dėmenys – Roma, namai ir vietos. Vietų ilgesys (*desideriumque locorum*) veikiausiai referuoja į tam tikras poetui svarbias Miesto vietas, kurios jam yra reikšmingos ir su kuriomis poetais turėjo kažkokį santykį. Kadangi šių vietų ilgesys yra išskiriamas kaip atskiras dėmuo, galima manyti, kad Roma čia referuoja ne tik į miestą, kaip urbanistinę visumą, bet ir kaip romėnų kultūros ir civilizacijos centrą. Todėl matome, jog poetas ilgisi Romos ir kaip miesto, ir kaip buvusio gyvenimo simbolio. Ši mintis atkartojama ir kitoje „Liūdesio elegijoje“:

*at longe patria est, longe carissima coniunx,
quicquid et haec nobis post duo dulce fuit.
sic tamen haec adsunt, ut quae contingere non est
corpore: sunt animo cuncta videnda meo.
ante oculos errant domus, urbsque et forma locorum,
acceduntque suis singula facta locis,
coniugis ante oculos, sicut praesentis, imago est.*¹⁷⁴ (Tr. 3.4. 53–59)

Čia vėlgi poetui prieš akis iškyla namų, Romos ir prisiminimais apipintų miesto vietų vaizdai (*ante oculos errant domus, urbsque et forma locorum, / acceduntque suis singula facta locis*). Kadangi poetas šiuos Romos vaizdus įvardija šalia žmonos atvaizdo, galima teigti, jog tai yra stipriausio ilgesio ir skausmo šaltinis. Be to, galime išskirti du būdus, kaip poetas „žvelgia“ į paliktą miestą: ko negali paliesti kūnas, yra pamatyti sielos (*anima* <...> *videnda*), o namų, Romos ir žmonos vaizdai iškyla prieš akis (*ante oculos*)¹⁷⁵. Pastarasis įsivaizdavimo būdas, kai poetas tarsi mato tai, ką paliko Romoje, referuoja į dalykus, kuriuos poetas prisimena, t. y. šie vaizdiniai yra jau matytų objektų bei vietų vaizdiniai, su kuriais poetą sieja stiprus emocinis ryšys, kurie turi specifinį atminties dėmenį. Tokie vaizduotės produktai, susiviję su prisiminimais, atskleidžia itin intymų jausmą, kurį poetas šiek tiek atskleidžia skaitytojams. Matome, jog kitaip nei iki šiol aptartuose kūriniuose ir ištraukose, čia ženkliai stipriau atsiskleidžia poeto asmeniniai išgyvenimai ir skausmas, palikus miestą.

Kitas citatoje išskiriamas „žvelgimo“ būdas – matymas „sielos akimis“ (*anima videnda*) – galimai reiškia naujų Romos vaizdinių kūrimą vaizduotėje. Šis būdas labiau išplėtotas rinkinyje „Laiškai iš Ponto“:

¹⁷⁴ „O tėvynė toli, ir žmona toli mylimiausia./ Ir, kas buvo brangu, viskas paliko toli./ Nors paliesti negaliu, pajusti kūno artumo./ Bet galiu širdimi, sielos matyti akim./ Savo namą matau ir Miestą, ir daugelį vietų./ Atmenu, kas ir kur buvo įvykę tada./ Savo žmoną matau, jos paveikslas iškyla kaip gyvas.“ (E. Ulčinaitės vertimas)

¹⁷⁵ Tyrimą, kaip Ovidijus savo kūryboje vartoja su regėjimu vartojamus žodžius žiūrėti: Jo-Marie Claassen, „Word Pictures: Visualising With Ovid“, *Acta Classica* 56, 2013, 34.

*aque domo rursus pulchrae loca vertor ad urbis,
cunctaque mens oculis pervidet usa suis.
nunc fora, nunc aedes, nunc marmore tecta theatra,
nunc subit aequata porticus omnis humo.
gramina nunc Campi pulchros spectantis in hortos,
stagnaque et euripi Virgineusque liquor.*¹⁷⁶ (Pont. 1.8. 33–38)

Šis epizodas yra vienas iš nedaugelio šiame rinkinyje pasitaikančių epizodų, kuriuose nuosekliau ir plačiau minimi Romos miesto objektai. Matome, kad eilutė *cunctaque mens oculis pervidet usa suis* atliepia Liūdesio elegiją „*sunt animo cuncta videnda meo*. Vis dėlto, čia poetas aiškiau įvardija sielos akimis matomus objektus: forumus, šventyklas, marmuru dengtus teatrus, portikus, Marso lauką, gražius sodus, kanalus ir Mergelės šaltinį. Anot Edwards, Ovidijus „apibūdina save kaip priblokštą gyvybingų miesto vaizdų“ bei piešia „spindinčio marmuro, žalios žolės ir skaidraus vandens miestą, kuris įkūnija civilizaciją: forumai suteikia vietą viešiesiems reikalams, šventyklos liudija Romos pagarbą dievams, teatrai suteikia pramogas, Marso laukas siūlo erdvę atsipalaidavimui ir sportiniams užsiėmimams. Tai yra Augusto (su Agripa) pastatyta Roma“¹⁷⁷. Tačiau Reitz oponuoja, kad „niekas nėra iš tiesų ir aiškiai apibūdinta. <...> Roma ir jos vietos yra gražios (*pulchrae, pulchros*), net „marmuru dengti teatrai“ (*marmore tecta theatra*) yra <...> veikiau bendras pavadinimas¹⁷⁸ tokio tipo pastatui. <...> Taip, veikia poeto vaizduotė, tačiau jis nepiešia aiškaus vaizdo, jis nelūkuriuoja ties reginiu ar gyvybingu ir detaliu medžiagos atvaizdu. Mes negauname aiškos krypties, kaip eiti pro Augusto Romą, veikiau esame paliekami su pavadinimų sąrašu ir vietomis, kurios yra nenusakomos ir netgi šiek tiek nykios“¹⁷⁹.

Mūsų nuomone, Reitz pabrėžia svarbų aspektą, kaip vaizduojamos vietos šiame epizode, būtent, kad poetas nekuria aiškaus miesto žemėlapiu, nesiima išsamiai aprašinėti vietų. Be to, atrodo, kad poetas sielos akimis nusikelia į Romą ir viską stebi „iš viršaus“. Tarsi ranka modamas nurodo bendras grupes statinių, kurie figūravo kūryboje iki ir po tremties. Tokį nurodymą pagrindžia daug kartų vartojamas žodis „štai“ (*nunc*). Poetas tarsi apžvelgdamas visą Romos žemėlapi bendrai ir greitai kreipdamas savo ir skaitytojų žvilgsnius nurodo vis skirtingas objektų grupes – „štai forumai, štai šventyklos, štai marmuru dengti teatrai...“. Šis

¹⁷⁶ „Ir iš namų atgal sugrįžtu į gražiojo miesto vietas,/ ir apžvelgiu visa pažįstama savo vidinėmis sielos akimis./ Štai forumai, štai šventyklos, štai marmuru dengti teatrai,/ štai priartėja visi portikai ant išlygintos žemės./ Štai žolė [Marso] Lauko, žvelgiančio į gražius sodus,/ ir tvenkiniai, ir kanalai, ir Mergelės šaltinis.“ (aut.vert.)

¹⁷⁷ Edwards, 1998, 123.

¹⁷⁸ Žiūrėti šio darbo 1.1.1.2 ir 1.2 skyrius.

¹⁷⁹ Christiane Reitz, „Describing The Invisible - Ovid's Rome“, *Hermes* 2013, 141 (3), 288.

nurodymas primena ir jau aptartą „Liūdesio elegijų“ 3.1 elegiją, kurioje vedlys knygelei mostu rodo besikeičiančius objektus. Vis dėlto šiuo atveju poetas nepasitelkia surogatinio kūno (pavyzdžiui, į miestą pasiųstos knygelės), kuris tarsi fiziškai būtų tarp miesto statinių. Čia matome, kad poetas tarsi kreipiasi tiesiai į skaitytoją ir kviečia kartu su juo įsivaizduoti visą miesto vaizdą. Reitz taip pat atkreipia dėmesį į žodžio „apžvelgti“ (*pervidere*) reikšmę, teigdamas, kad „apžvelgti“ (*pervidere*) yra kokybiškai svaresnis žiūrėjimo būdas, leidžiantis tarsi „iširti visumą“¹⁸⁰. Iš to galima spręsti, kad poetui Roma darosi vis tolimesnė perkeltinė prasme: iki šiol tremties kūryboje, ypač 3.1 elegijoje, matėme ženkliai aiškesnį miesto vaizdą, pavyzdžiui, 3.1 elegijoje, o II-iosios knygos elegijoje taip pat netrūko tikslų nuorodų į miesto objektus. Šiuo atveju poetas vienas nebekuria įspūdžio, kad jis yra mieste, nebemini tikslų pavadinimų, išskyrus Marso lauką ir Mergelės šaltinį, kurie yra veikiau plačią teritoriją nurodantys ženklai. Tiesa, negalime galutinai paneigti, kad čia poeto minimi objektai yra visiškai blankūs, mat Marso Lauko teritorija yra piešiama gan idiliškai – žalia žolė, gražūs sodai, daug vandens telkinių. Visgi toks apibūdinimas veikiau pagrindžia prielaidą, kad poeto erdvini ir laikinis nuotolis nuo Romos, yra tik padidėjęs, nes šie vaizdai yra gan abstraktūs bei apibendrinti. Poetas gali tik iš tolo savo sielos akimis „matyti ir mėgautis uždraustosios Romos vaizdais“¹⁸¹.

Taigi, matome, jog tremties kūryboje poetui pati Roma tampa ilgesio objektu. Šis ilgesys skatina poetą kurti savitą prarastos Romos vaizdinį pasitelkdamas vaizduotę. Viena vertus, šie vaizdai yra įkvėpti prisiminimų, asmeninių poeto patirčių su miestu, kita vertus, ilgainiui pastebima, kad Ovidijaus Roma tampa dar tolimesne, nepasiekiamą vietą, kuri jo vaizduotėje išskyla tik bendrais pavidalais, prarasto laiko ir gyvenimo ženklais bei vieta, kuri visa gali būti apžvelgta tik vaizduotėje.

¹⁸⁰ *Ibid.*, 289.

¹⁸¹ Claassen, 2013, 33.

Išvados

1. Romos miesto erdvės, vietos ir objektai poetui yra palanki priemonė siekiant tam tikrų tikslų. Miestas tampa kūrybine medžiaga, kai poetas pristato erdves pasitelkdamas skirtingus apibūdinimus, nuorodas ir užuominas, pakeičia tradicines erdvių funkcijas, pabrėžia vienas kultūrinės konotacijas ir taip nuslepia kitas.
2. Iki tremties poeto kūryboje Roma yra esmingai Augusto ir sąsajų su jo šeima pripildytas laukas, tačiau poeto tikslas, mūsų nuomone, nėra politizuoti savo Miesto vaizdavimo ar kritikuoti Augusto vykdomos restauracinės politikos bei urbanistinės ideologijos. Veikia jis nori parodyti, kad Miestas yra palanki terpė kasdienei žmonių veiklai, pavyzdžiui, surasti meilę. Vis dėlto, galbūt ne visiškai tikslingai ir akivaizdžiai, tačiau poetas neišvengia ironijos pritaikydamas tam tikras Romos vietas, pavyzdžiui, šventyklas, savo kūryboje pagal kitokias, kūriniui palankesnes, funkcijas, priešingai nei to siekė imperatorius rekonstruodamas ar įkurdamas naujas erdves, objektus bei pripildydamas Miestą politinių aliuzijų.
3. Tremties poezijoje keičiasi Ovidijaus tikslas kalbant apie Romos miesto vaizdus. Pastebima, kad vartojamos specifinės Miesto vietos ir objektai tampa proga apginti savo kūrybą, ieškoti atleidimo ir įsiteikti imperatoriui. Kita vertus, net ir pasikeitus tikslui, poetas neišvengia ironiškų užuominų apie tam tikras Augusto valdymo ypatybes.
4. Nors pagrįstai galima teigti, jog Romos miestas poetui jau iki tremties buvo ne tik ryškus įkvėpimo šaltinis, bet ir kūrybinės raiškos priemonė, tačiau tremties kūryboje išryškėja subjektyvesnis ir intymesnis poeto santykis su Miestu nei iki tol, nes Miestas tampa dar vienu dėl tremties prarasto gyvenimo simboliu.
5. Atlikus pasirinktų iki tremties ir tremtyje parašytų Ovidijaus kūrinių topografinį, kultūrinį bei filologinį tyrimą, matome, kad Miesto erdvės bei objektai gali atskleisti nemažai įdomių bei vertingų įžvalgų apie atitinkamo laikmečio aktualijas. Todėl manome, kad pasirinkta prieiga būtų tinkama platesniam tyrimui, apimant visus Ovidijaus kūrinius ir kūrybos tarpsnius.

Literatūros sąrašas

Šaltiniai

1. Brunt (ed.) 1967: *Res Gestae Divi Augusti*, ed. By P. A. Brunt, J. M. Moore, Oxford: Oxford University Press.
2. Carter (ed) 1982: *Divus Augustus*, ed. J.M. Carter, London: Bristol Classical Press.
3. Conway (ed.) 1914: *Ab urbe condita*, ed., R. S.; Walters, Ch. F., Oxford: Oxford University Press.
4. Ehwald (ed.), 1907: *P. Ovidius Naso. Amores, Epistulae, Medicamina faciei femineae, Ars amatoria, Remedia amoris*, ed. Rudolfus Ehwald, Leipzig: B. G. Teubner.
5. Frazer (ed.) 1933: *Ovid's Fasti*, ed. Sir James George Frazer, Cambridge: Harvard University Press.
6. Greenough (ed.) 1900: *Bucolics, Aeneid, and Georgics Of Vergil*, ed. J. B., Boston: Ginn & Co.
7. Mueller (ed.), 1898: *Propertius. Elegies*, ed. L. Mueller, Leipzig: Teubner.
8. Rolfe (ed.), 1913: *Divus Augustus, Suetonius, Volume I*, ed. J. C. Rolfe, Cambridge, London: Harvard University.
9. Ulčinaitė (trad.) 2016: *Ovidijus, Liūdesio elegijos*, vertė Eugenija Ulčinaitė, Vilnius: Alma littera.
10. Wheeler (ed.) 1939: *Tristia*, ed. Arthur L. Wheeler, Cambridge: Harvard University Press.
11. Wheeler (ed.) 1939: *Ex Ponto*, ed. Arthur L. Wheeler, Cambridge: Harvard University Press

Mokslinė literatūra

1. Claassen, Jo-Marie, 2013: Word Pictures: Visualising With Ovid, *Acta Classica* 56, 29–54.
2. Claridge, Amanda, 1998: *Rome: An Oxford Archaeological Guide*, Oxford: Oxford University Press.

3. Coarelli, Filippo, 2007: *Rome and Environs: An Archaeological Guide*, Los Angeles: University of California Press.
4. Curtis, Lauren, 2015: „Explaining Exile: The Aetiological Poetics of Ovid Tristia 3“, *Transactions of the American Philological Association* 145 (2), 411–444.
5. DeRose Evans, Jane, 2009: Prostitutes in the Portico of Pompey? A Reconsideration, *Transactions of the American Philological Association*, 139(1), 123–145
6. Dilytė, Dalia, 2012: *Senovės Romos kultūra*, Vilnius: Metodika.
7. Dix, T. Keith, 1994: „‘Public Libraries’ in Ancient Rome: Ideology and Reality“, *Libraries & Culture*, 29(3), 282–296.
8. Dowling, Melissa B., 2006: *Clemency & Cruelty in the Roman World*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
9. Edwards, Catharine, 1996: *Writing Rome: Textual Approaches to the City*, Cambridge: Cambridge University Press.
10. Favro, Diane, 1998: *The Urban Image of Augustan Rome*, Cambridge: Cambridge University Press.
11. Fuhrer, Therese, Felix Mundt, Jan Stenge, 2015: *Cityscaping: Constructing and Modelling Images of the City*, Berlin, München, Boston: De Gruyter.
12. Galinsky, Karl, 2005: *The Cambridge Companion to the Age of Augustus*, Cambridge: Cambridge University Press.
13. Gold, Barbara K., 2012: *A Companion to Roman Love Elegy*, Malden: Wiley-Blackwell.
14. Green, Steven J., 2004: Playing with Marble: The Monuments of the Caesars in Ovid's "Fasti", *The Classical Quarterly* 54 (1), 224–239.
15. Henderson, John, 2002: A Doo-Dah-Doo-Dah-Dey at the Races: Ovid Amores 3.2 and the Personal Politics of the Circus Maximus, *Classical Antiquity* 21(1), 41–65.
16. Huskey, Samuel J., 2006: “Ovid's (Mis)Guided Tour of Rome: Some Purposeful Omissions in "Tr." 3.1”, *The Classical Journal* 102 (1), 17–39.
17. Newlands, Carole, 1997: „The Role of the Book in Tristia 3.1“, *Ramus* 26 (01), 57–79.

18. Pandey, Nandini B., 2018: *The Poetics of Power in Augustan Rome: Latin Poetic Responses to Early Imperial Iconography*, Cambridge: Cambridge University Press.
19. Reitz, Christiane, 2013: Describing The Invisible - Ovid's Rome, *Hermes* 141 (3), 283–293.
20. Richardson Jr., Lawrence, 1992: *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome*, London: Johns Hopkins University Press.
21. Toliver, Hazel M., 1951: Ovid's Attitude toward the Roman Theater, *The Classical Weekly* 44(7), 97–100.
22. Volk, Katharine, 2010: *Ovid*, Malden: Wiley-Blackwell.
23. White, Peter 1992: „Pompeius Macer' and Ovid“, *The Classical Quarterly*, 42(1), 210–218.
24. Zanker, Paul, 1988: *The Power of Images in the Age of Augustus*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

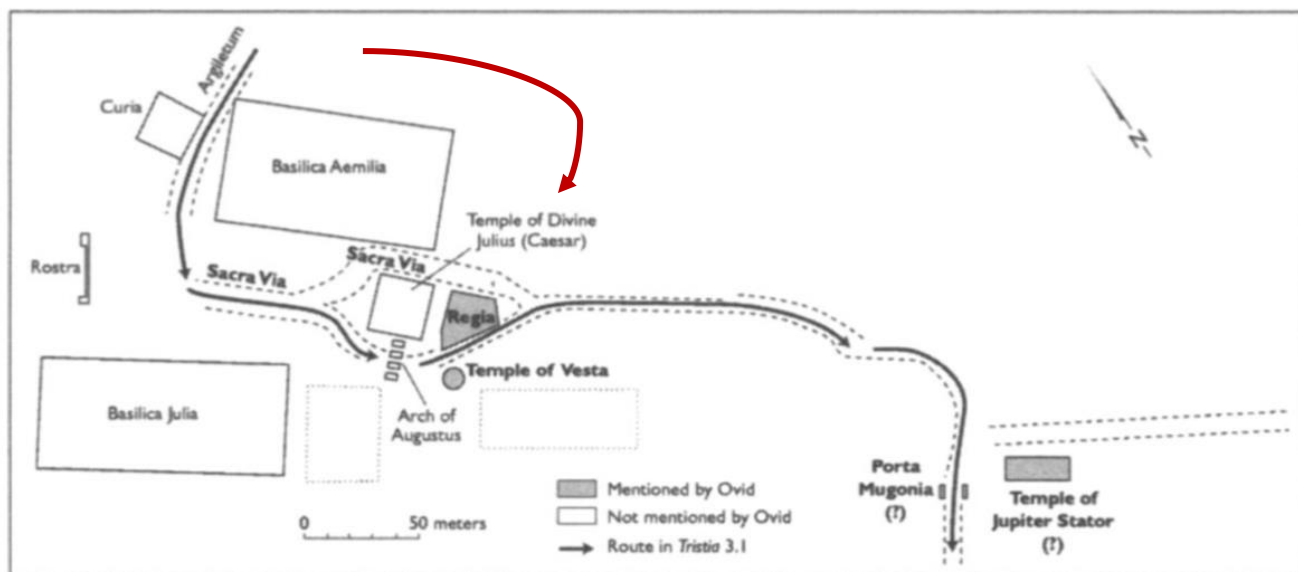
Santrauka

Šiame darbe nagrinėjamas Ovidijaus santykis su Augusto laikų Roma. Ypatingai Augusto pokyčių paveiktas miestovaizdis buvo aktualus Ovidijui, kurio gyvenimo ir kūrybos laikotarpis apima būtent šį etapą. Netikėta poeto tremtis ir mylimo miesto praradimas padarė įtaką ir jo kūrybai, todėl šio darbo tikslas yra ištirti, kaip miestas funkcionuoja iki tremties parašytuose kūriniuose „Meilės elegijos“ bei „Meilės menas“ ir jau tremtyje sukurtuose „Liūdesio elegijos“ ir „Laiškai iš Ponto“. Poetas kūriniuose nurodo tikslius Romos vietų, erdvių bei objektų pavadinimus, todėl pasitelkiant topografinę ir kultūrinę analizę siekiama pateikti galimas minimų Romos vaizdų interpretacijas. Tremtyje keičiasi poeto požiūris ne tik į Romą kaip miestą, bet ir būtent Augusto ideologijos įkūnijimą. Be to, Miestas yra ne tik įkvėpimo šaltinis ir kūrybinė priemonė, bet ir atspindi asmeninį poeto santykį su juo.

Summary

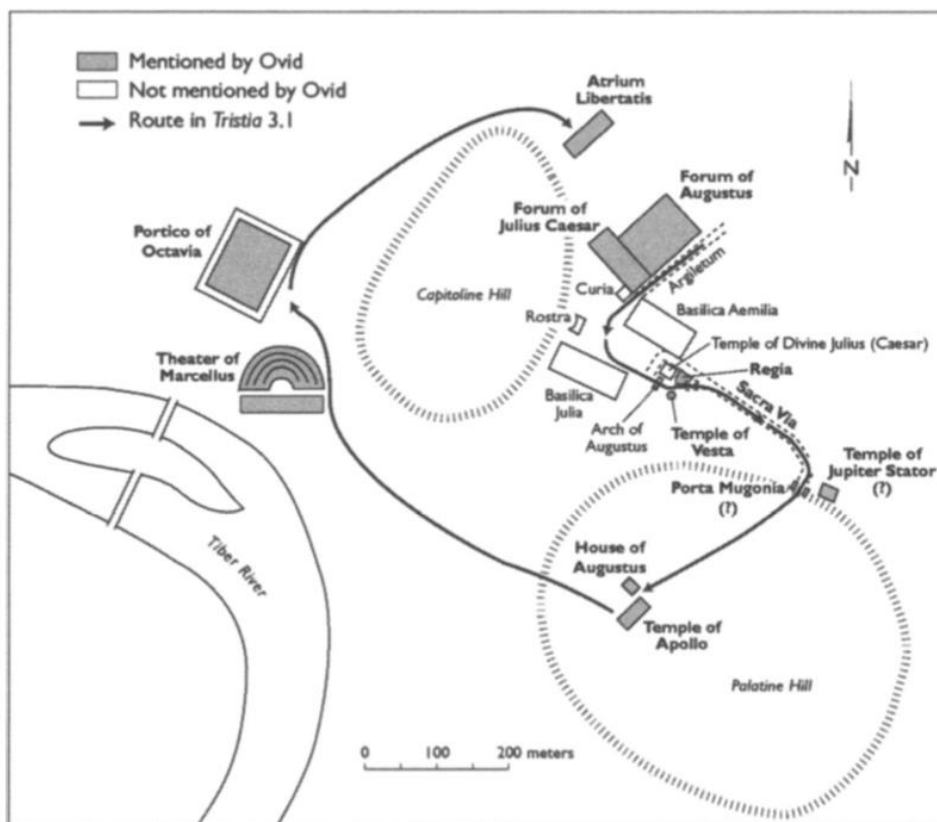
The relationship of Ovid and Augustan Rome is the focus point of this BA thesis. The major changes to the Roman cityscape brought upon by emperor August had a profound impact on Ovid as he was an established poet during these times. The unexpected exile and the loss of his beloved city has influenced his poetic works and due to this reason, it is worth examining how the portrayal of the city differs between the pre-exilic works *Amores* and *Ars amatoria* and post-exilic poems *Tristia* and *Ex Ponto*. Precise places, spaces, and monuments of Rome feature extensively in these poems, so by way of topographical and cultural analysis we aim to provide the possible interpretations of these objects. Exile has influenced how the poet views Rome as a city and as an embodiment of Augustan politics. The City also features not only as a source of inspiration and creative means, but also depicts the intimate relationship the poet has with it.

Priedai

pav. 1 Knygelės maršrutas iki Augusto namų (Huskey, 2006, 39)

Pastaba: raudona rodyklė, žemėlapyje nurodanti alternatyvų maršrutą iki Vestos šventyklos ir Regijos, yra pridėta darbo autorės.

pav. 2 Visas knygelės maršrutas po Romą (Huskey, 2006, 38)